

ירושלים לדורותיה

2 יחידות

מבוא

תולדות ירושלים, אתריה והנוף האנושי בה בתקופות השונות הוא נושא הנלמד בהיקף של שתי יחידות לימוד. יחידה אחת עוסקת בירושלים מראשיתה ועד לסוף התקופה המוסלמית הקדומה (הערבית), ויחידה שנייה מהתקופה הצלבנית ועד ימינו אלה. שתי יחידות ירושלים הם בגדר חובה ללומדים בהיקף של 5 יחידות, ואילו הלומדים בהיקף של 2 או 3 יחידות, חובה עליהם להיבחן בחינת בגרות ביחידת ירושלים מהתקופה הצלבנית ועד ימינו.

להלן שיקולי ועדת התכנית לקביעת נושא ירושלים **כנושא חובה** במסגרת לימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה:
במשך אלפי שנים ירושלים היא משאת נפשו של כל יהודי באשר הוא. כאן עמד המקדש, מרכז הפולחן של עם ישראל, וכדברי ישעיהו "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". ירושלים נבחרה כבירה בימיו של דוד ושימשה בירת העם היהודי בכמה תקופות: בתקופת מלכות יהודה, בימי הבית השני (החל מתקופת החשמונאים ועד חורבן הבית) ולאחר הקמתה של מדינת ישראל. ירושלים שימשה כבירת ארץ ישראל גם בתקופה הצלבנית וכן בתקופת המנדט הבריטי.

ירושלים קדושה לשלוש הדתות המונותאיסטיות:

קדושתה של העיר ליהדות נובעת מזיהוי מקום עקדת יצחק בהר הבית ומהקמת בית המקדש הראשון והשני. בעקבות קדושתה של העיר ליהדות קודשה העיר גם על ידי הנצרים, לפי המסורת הנוצרית ישו נצלב ונקבר בירושלים. ירושלים קדושה גם לאיסלם, על פי המסורת המקובלת היום עלה מוחמד לשמיים מהר הבית, והיא העיר השלישית בקדושתה באיסלאם.

לימוד נושא ירושלים מזמן אפשרויות לפיתוח יחס של סובלנות כלפי בני כל הדתות, על כן נלמדים ביחידה זו גם עיקרי האסלאם והנצרות ויחסן של דתות אלו לארץ ולירושלים.

הדרך הטובה ביותר ללמוד את תולדות ארץ ישראל היא דרך לימוד תולדותיה של ירושלים, שכן תולדותיה של ארץ ישראל חקוקים באתריה של העיר. מכאן שהיכרות בלתי אמצעית עם אתריה של ירושלים מהווה תשתית חיונית ללימוד תולדות ארץ ישראל.

נושא ירושלים נלמד בהיקף של 2 יחידות (180 שעות), יחידה 1 – מיבוס ועד התקופה המוסלמית קדומה, יחידה 2 המתקופה הצלבנית עד ימינו. סדר הלימוד בתכנית הוא על פי הרצף הכרונולוגי בהתפתחותה של העיר החל מימי יבוס ועד ימינו אלו. בכל אחת מהתקופות צוינו המקורות ההיסטוריים שמהם יפיקו הלומדים מידע. בראשית לימודה של כל תקופה יינתן רקע כללי על אירועים ותהליכים בארץ ישראל¹, לאחר מכן יתמקד הלימוד באירועים המרכזיים שהתרחשו בירושלים, עיקרו של הלימוד הוא הכרת דמותה וחזותה של העיר כפי שעולה מהממצאים בשטח. שלב זה בתהליך ההוראה-למידה מתבסס על סיורים באתריה של העיר ובלימוד בשטח.

כפי שנכתב במבוא הכללי, בתכנית זו מודגש הפיתוח של אסטרטגיות חשיבה והבנה בתהליך ההוראה-למידה, דרך זאת דורשת זמן רב יותר מאשר למידה בדרך של חזרה ושינון. לפיכך הוחלט שחלק מהנושאים בתכנית הלימודים יהיו נושאי רשות. בכל שנה ייקבעו נושאי הרשות שילמדו לצד נושאי החובה. כדי לשמור על רצף התקופות מומלץ להקדיש זמן לגישור בין התקופות.

¹ בחלק מהתקופות הרקע הכללי הוא בחזקת ידע מוקדם הנלמד על פי תכנית הלימודים בהיסטוריה.
© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

יחידה ראשונה – הקצאת שעות הוראה

מס' שעות	התקופה
32	בית ראשון
5	שיבת ציון
5	הלניסטית
5	חשמונאית
25	הורדוס
6	רומית
6	ביזנטית
6	מוסלמית קדומה
90	סה"כ

יחידה שנייה – הקצאת שעות

מס' שעות	התקופה
11	צלבנית (+איובית)
6	ממלוכית
6	עות'מאנית
26	המאה ה-19
13	המנדט הבריטי
8	מלחמת העצמאות
8	עיר חצויה
12	העיר המאוחדת
90	סה"כ

מטרות כלליות להוראת ירושלים לדורותיה

א. טיפוח וחיזוק הזיקה לירושלים.

1. הכרת תולדות העיר ואתריה.
2. הכרה בקדושתה של העיר ביהדות, בנצרות ובאיסלאם.
3. **טיפוח** מעורבות פעילה לשימור אתריה ההיסטוריים של העיר.
4. **פיתוח וטיפוח** יחס של כבוד והערכה למקורות הכתובים העוסקים בתולדות ירושלים.
5. **חינוך** לסובלנות ומתן כבוד לבני דתות שונות בירושלים.

ב. פיתוח אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה וכישורים מטה-קוגניטיביים שתכני הלימוד מזמנים.

1. **ניתוח השוואתי** של העיר בתקופות השונות על פי קריטריונים שונים (למשל: מעמד העיר, שטחה, האוכלוסייה, השלטון).
2. גיבוש **דעה מנומקת** בעקבות חשיפה לנקודות מבט שונות ולדעות שונות (לדוגמה: מיקומה של החקרא בירושלים).
3. חשיפת הלומדים **לעקרון אי-הוודאות במדע** – גילויים חדשים משנים תפיסות קודמות (לדוגמה: תפקידה של קשת רובינסון).
4. **העלאת השערות** בסוגיות בלתי פתורות (למשל: בניית מפעל המים של העיר בימי בית ראשון).
5. **פיתוח כושר הדמיון** וההפשטה **בשחזור** מבנים וממצאים.
6. **קישור** בין גורמים גיאוגרפיים ופוליטיים ובין ההשלכות על מראה העיר ותולדותיה.

ג. פיתוח כישורי מידענות באמצעות ממצאים בשטח ומקורות היסטוריים להסברת תופעות ותהליכים בסביבות הפיזית והאנושית בירושלים בעבר, בהווה ובעתיד.

1. **הפקת מידע** מממצאים ארכיאולוגיים ומחפירות ארכיאולוגיות ועיבודו.
2. **הערכת** תקיפותם ומהימנותם של ממצאים ארכיאולוגיים כמקור מידע לעברה של ירושלים (**הערכה ביקורתית** של מקורות מידע).
3. **הפקת מידע** ממקורות כתובים וחזותיים (מפות, תרשימים, תצלומים, דגמים) וממקורות שמע ועיבודו.
4. **הערכת** תקיפותם ומהימנותם של מקורות כתובים וחזותיים כמקור מידע על ירושלים.

יחידה ראשונה

ירושלים מראשיתה ועד לכיבוש הצלבני

**א. מיבוס ועד חורבן בית ראשון (2,000 לפנה"ס לערך עד 586 לפנה"ס)
וילכוד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד (שמואל ב' ה)
(32 שעות)**

מטרות:

- יסיקו מסקנות באשר לגורמי המיקום והאיתור של עיר כלשהיא בעת העתיקה ויבחנו בשטח את גורמי המיקום והאיתור של ירושלים ויעריכו ואת תכונותיהם.
- יכירו את מאפייני השלטון והמינהל בארץ ישראל בתקופת הברונזה התיכונה והברונזה המאוחרת.
- יכירו את הדעות השונות הקיימות במחקר בנושא תהליך התנחלות שבטי ישראל בכנען ויעריכו אותן.
- יכירו את המקורות המקראיים הדנים בשאלת הזיקה של עם ישראל לירושלים, יזהו את הרעיונות המרכזיים בכל מקור ויגלו את ההנחות הסמויות בהם.
- יסבירו את תהליך כיבושה של יבוס בידי דוד, כפי שעולה ממקורות טקסטואליים וממצאים בשטח וידונו בהשקפות שונות בנושא זה.
- יכירו את הממצאים בשטח מתקופת עיר יבוס ואת מראה העיר ותחומיה.
- יסיקו מסקנות מהמצאים בשטח G תוך שימוש במושגים מתחום הארכיאולוגיה.
- יכירו את מאפייני הממלכה המאוחדת.
- יסבירו את הסיבות לבחירתה של יבוס (ירושלים) לבירה ויסיקו על הפעולות לחיזוק מעמדה.
- יסבירו את הסיבות למיקומו של בית המקדש, יציינו את מקורות ההשפעה על תכנית המקדש ויציגו את הייחודיות של בית המקדש ביחס למקדשים אחרים באותה תקופה.
- יסבירו את תפקידו ואת מעמדו של בית המקדש ואת השפעתו על חיי העיר והעם.
- יכירו את הממצאים בשטח מתקופת העיר המאוחדת ויתארו את מראה העיר.
- יכירו את הדעות השונות באשר לתפקידו ולתיארוכו של המבנה המדורג.
- יסבירו את האירועים שעיצבו את תקופת ממלכת יהודה, סיבותיהם ותוצאותיהם ואת המאפיינים החברתיים והדתיים של ירושלים בתקופה זו.
- יכירו את הטיעונים השונים במחלוקת בדבר תחומי העיר ויסבירו את הדרך שבה נוצר ידע חדש המתפתח מהמחקר המדעי תוך כדי אישוש של תפיסות מקובלות או ערעורן בעקבות תגליות חדשות.
- יכירו את הממצאים בשטח מימי בית ראשון ויסבירו את משמעותם.
- יכירו את השלבים בהתפתחות תחומי העיר ואת הממצאים והמקורות המקראיים המעידים על כך.

- יסבירו את הפרשנויות השונות באשר למפעלי המים הקדומים של ירושלים.
- יסבירו את המסקנות שניתן להסיק מממצאי הקבורה על נושאים שונים בחיי העיר ותושביה.
- יכירו את מהלכי כיבושה של ירושלים על ידי הבבלים.

פיתוח אסטרטגיות חשיבה במהלך ההוראה - דוגמאות

מקורות מידע למיקומה ולאיתורה של ירושלים : מפות טופוגרפיות, תרשים תלת-ממדי של הרי יהודה וירושלים (שדרת ההר המרכזית) ותצלומים פנורמיים.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. מיקומה ואיתורה של ירושלים בעת העתיקה (6 שעות)			
גורמי מיקום ואיתור של עיר בעת העתיקה (זמינות מקורות מים מספיקים, אפשרויות לגדל גידולים חקלאיים, ביטחון, קרבה לדרכים ראשיות, שטח ראוי לבנייה, זמינות חומרי גלם לבנייה, מסורת של קדושה) תכונות המיקום והאיתור של ירושלים □ המיקום של ירושלים על במת ההר המרכזית □ האיתור של ירושלים בחלקה הדרומי של הגבעה המזרחית, ממזרח לפרשת המים, בספר המדבר לימוד בשטח להכרת מאפייני האיתור והמיקום של ירושלים: טופוגרפיה – הגנה משלושה עָבְרִים, מקורות מים (מעייני הגיחון-מעייני קארסטי, עין רוגל), מידת הקרבה לדרכים ראשיות (דרך הים, דרך האבות, דרך המלך), זמינות חומרי גלם לבנייה (טודון, מַלְפָּה), ייחודיות מסורות קדושת המקום אתרים לביקור: תצפיות: מארמון הנציב על עיר דוד, מימין משה על גיא בן הינום, מהר ציון על גיא בן הינום, מהר הזיתים על נחל קדרון	העלאת השערות: יעלו השערות באשר לתנאים הנדרשים למיקומה ולאיתורה של עיר בעת העתיקה ויעריכו את מידת הסבירות של השערותיהם בהתבסס על ראיות תומכות, לדוגמה: נחיצות מקורות מים באיתורה של עיר בעת העתיקה. הסקה: על סמך בחינת גורמי המיקום והאיתור של ירושלים בשטח יסיקו לגבי היתרונות והחסרונות שלהם, לדוגמה: העיר מוקפת גאיות מכל עבריה.	אנו מציעים לפתוח את הוראת היחידה בסקירת המאפיינים של העיר לדורותיה: העמים ששלטו בה, הרכב האוכלוסייה, מעמד העיר ותפקודה ותחומי השתרעותה במהלך הדורות. כדי שהלומדים יקבלו תמונה כוללת (מעין מבט-על) של העיר בטרם ייכנסו לעובי הקורה. מומלץ להשתמש בתצלומים פנורמיים.	

מקורות מידע לתקופת הברונזה: התנ"ך, מקורות אפיגרפיים מצריים – מכתבי אל-עמרנא, כתבי המארות וממצאים בשטח.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ב. ארץ ישראל וירושלים בתקופת הברונזה (7 שעות) - מאפייני ערי ממלכה כנעניות - מאפייני השלטון המצרי על ארץ ישראל - דעות שונות על תהליך ההתנחלות של שבטי ישראל בכנען - שאלת הזיקה של עם ישראל לירושלים לפני כיבוש דוד ומקומה בנחלות השבטים - כיבוש העיר (ויגע בצינור, העיוורים והפיסחים, מצודת ציון)	הצדקת הידע והערכתו - הערכת מידע ממקורות שונים: יזהו חילוקי דעות בין החוקרים ויסבירו את מהותם, יתייחסו לשאלות מטה קוגניטיביות: איך קבעתם מה נכון ומה לא נכון? האם ניתן לקבוע זאת? לדוגמה: המידע מספר יהושע לעומת המידע מספר שופטים. ניתוח: יזהו את הרעיונות המרכזיים במקורות המקראיים ויגלו הנחות סמויות בהם, לדוגמה: בפרשת אברם ומלכיצדק ניתן לזהות את הרעיון של הזיקה בין אבי האומה לבין ירושלים וניתן לגלות את ההנחה בדבר אמונה מונותיאיסטית בעיר כבר בתקופת האבות. השוואה בין מידע ממקורות שונים והצלבתו והעלאת השערות: ישוו בין המידע הנאסף ממקורות אפיגרפיים ומהמצאים בשטח ויעלו השערות לגבי הסיבות להבדלים ביניהם, לדוגמה: פרשת כיבוש העיר על ידי דוד כפי שמתוארת במקרא ופירושה על פי הממצאים בעיר דוד.	בנושאים אלו יש להקנות ללומדים רקע כללי. יש חילוקי דעות בין החוקרים בנושא כיבוש הארץ וההתנחלות בה על היבטיו השונים. רצוי להציג לתלמידים את העמדות השונות. "הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ..." (בראשית יד, כב)	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
		העלאת מגוון נקודות מבט: יתארו ויסבירו מגוון נקודות מבט, כפי שמשתקפים במקורות אודות כיבוש העיר ע"י דוד ("מצודת ציון היא עיר דוד", "העיוורים והפיסחים", "ויגע בצינור", "ויעל... יואב"), יצדיקו נקודות מבט מועדפות בעזרת הסברים וראיות.	ניתן להצדיק יותר מנקודת מבט אחת בכל עניין מאחר שאין כל דרך להכריע בין נקודות המבט השונות.
אתרים לביקור: חומת קניון (בנייה קיקלופית), שטח G, המבנה המדורג (חלקלקה?), מערכת פיר וורן, מגדלי המעיין והבריכה	לימוד בשטח להכרת מראה עיר ותחומיה	העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה: יציעו מגוון רחב של אפשרויות לשחזר את מראה העיר ותחומיה. ינמקו את הצעותיהם בהסתמך על מקורות המידע הקיימים. לדוגמה: שחזור תוואי חומת העיר על פי המקטעים שנחשפו. הסקה: יסבירו מושגים הקשורים לחפירה ארכאולוגית (לדוגמה: סטרטיגרפיה) ואת עקרונות החפירה (לדוגמה: חפירה בבורות), ידגימו זאת בעזרת הממצאים ויסיקו מכך לגבי שלבי הבנייה באתר, לדוגמה: מכך שהמבנה המדורג מצוי מתחת לבית אחיאל ניתן להסיק כי הוא קדום יותר.	התמונה העולה מהמקורות ומהממצאים המעטים שיש לנו על ירושלים היבוסית היא מעורפלת, ועל כן כל מקור וממצא נתונים לפרשנויות המשתנות עם גילויים חדשים ועם רעיונות חדשים. עובדה זו מזמנת חשיפה של התלמידים לדיון שרבות בו השאלות על התשובות שטח G הוא אתר רב-תקופתי, לכן הוא מופיע בתכנית בכל תקופה המיוצגת בו, מובן שניתן לאחד את הלמידה בשטח לסיר אחד. הערה זאת מתייחסת גם לאתרים נוספים הכלולים בתכנית.

מקורות המידע לתקופת הברזל : התנ"ך וממצאים בשטח מהארץ ומהמזרח הקדום

הצעות דיזקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
במהלך לימוד תולדות ירושלים בתקופת הברזל יש להציג ללומדים את הטקסט המקראי מול הממצאים בשטח.	טיעון : יטענו טענות ויצדיקו אותן לגבי הסיבות לקביעת יבוס כבירת הממלכה. לדוגמה : סיבה פוליטית, יבוס לא נפלה בנחלתו של אף לא אחד מהשבטים. טיעון : יטענו טענות ויצדיקו אותן לגבי הפעולות השונות שנעשו לחיזוק מעמדה של ירושלים, לדוגמה : סיבה דתית – העלאת ארון הברית לירושלים וריכוז הפולחן בה.	- ארץ ישראל בתקופת הברזל : ייסוד הממלכה המאוחדת (ימי שאול ודוד) וביסוסה בימי שלמה □ מדיניות פנים : בניית ערי הממלכה, פיתוח ובנייה, חלוקה למחוזות □ מדיניות חוץ : קשרים עם מצרים וצידון - הסיבות לקביעת יבוס כבירת הממלכה - פעולות לחיזוק מעמדה של ירושלים כבירה : □ קניית גורן אֶרְנָה היבوسی □ הקמת המזבח □ העלאת הארון לירושלים □ חיזוק מסורות קדושתה של העיר, עיר בחירה □ בניית ארמון המלך בעיר (דוד ולאחריו שלמה) □ בניית מקדש שלמה □ בניית הקריה השלטונית בימי שלמה - העופל	ג. ארץ ישראל וירושלים בתקופת הברזל – ימי בית ראשון : הממלכה המאוחדת 8 שעות
	השוואה : יציעו קריטריונים להשוואה וישוו לפיהם בין מקדשים בעולם העתיק לבין תכנית מקדש שלמה, לדוגמה : מבנה כנעני אופייני למקדש – היכל ודביר.	בית המקדש - מקורות ההשפעה על תכנית המקדש (אולם, היכל, דביר, יכין ובעז)	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
	- תפקידו ומעמדו של המקדש והשפעתו על חיי העיר והעם	הסקה: יסיקו מתפקידי המקדש ומעמדו לגבי השפעתו על חיי העיר והעם, לדוגמה: מכך שהמקדש היה מקדש המלך ניתן להסיק שמעמדו בחיי העם היה נמוך ממעמדו של בית המקדש השני.	לימוד נושא זה מתבסס על ידע כללי מוקדם בנוגע למעמדו של בית המקדש השני.
	לימוד בשטח להבנת תרומתם של הממצאים הארכיאולוגיים לשחזור מראה העיר וחלקיה: הקריה השלטונית בעופל (המילוא?) , הבנייה המדורגת במורדות עיר דוד אתרים לביקור: עיר דוד	שחזור: ישחזרו את מראה ירושלים ו ינמקו את השחזור על אף הממצאים המועטים, לדוגמה הבנייה המדורגת במדרון המזרחי על סמך הממצאים בשטח G. השערה: יעלו השערות מגוונות ומבוססות בדבר תפקידו ותיארוכו של המבנה המדורג, יבדקו את השערותם על סמך מקורות מידע ויגבשו דעה באשר להשערה המועדפת. יסבירו מדוע בחרו דווקא בהשערה זו, לדוגמה: חלקלקה (השערה שכנראה אינה נכונה).	
	סוגיה לדיון: ירושלים בימי דוד - בירת ממלכה או כפר שולי?	העלאת טיעונים: אין ממצאים של מבני שלטון (ממלכתיים) בעיר לעומת זאת – מציאת מבנה המתפרש על ידי אילת מזר כארמונו של דוד.	

מקורות מידע לתקופת הממלכה המאוחדת: התנ"ך, מקורות אשוריים ובבליים וממצאים בשטח (חפירות אביגד בגבעה המערבית)

הצעות דיזקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הקשר בין הסיבות לאירועים לבין תוצאותיהם, לדוגמה: יסבירו את הקשר בין המדיניות הכלכלית של שלמה ובנו רחבעם לבין פילוג הממלכה. יארגנו בשיטות שונות את המידע באשר לאירועים שעיצבו את תקופת הממלכה המאוחדת. הפקת מידע ממקורות	- האירועים שעיצבו את תקופת ממלכת יהודה, סיבותיהם ותוצאותיהם: □ פילוג הממלכה □ הכיבוש האשורי: הגליית עשרת השבטים ויישוב הנתיים במקומם, מסע סנחריב □ רפורמות דתיות בתקופת יאשיהו □ הקשר המדיני של מלכות יהודה עם מצרים □ הכיבוש הבבלי את יהודה וחורבן הבית הראשון בשנת 586 לפנה"ס - השפעת הרס ממלכת ישראל על ממלכת יהודה וירושלים (גידול באוכלוסיית ירושלים וריכוז הפולחן בעיר) - מאפיינים חברתיים ודתיים בירושלים בימי הבית הראשון □ כהנים, נביאים ונושאי משרות (מלכים ב', כ"ב, יב-יד; כ"ג, א-ה) □ עבודה זרה (מלכים ב', י"ח, ג-ד; כ"ג, ה-יא)	ד. בירת ממלכת יהודה – ימי בית ראשון: הממלכה המפולגת (9 שעות)

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
אף שסוגיית תחומי העיר בימי בית ראשון כבר הוכרעה, מצאנו לנכון לדון בה כדוגמה למחלוקת בין ארכיאולוגים שנפתרה הודות למציאת ממצאים חדשים. בסוגיה זו מומלץ להציג את העיקרון המדעי - כל מידע חדש משמש לאישוש או להפרכה של מסקנות קודמות. ואין לראות כל פסול בתהליכי השינוי של תאוריות ותפיסות כל עוד הם מבוססים על ממצאים בשטח. לעומת זאת יש וגילוי ממצאים חדשים מערערים תפיסה מסוימת, אך מעלים שאלות חדשות שטרם באו על פתרון, למשל: התגליות החדשות בנושא מפעלי המים בעיר (פיר וורן, הברכה המבוצרת). בנוסף לכך יש מצבים שנשארים בגדר השערה ללא פתרון, למשל: ירושלים – בירת ממלכה או כפר שולי.	הצדקת הידע והערכתו, אישוש תפיסה מקובלת או ערעורה בעקבות גילוי חדש: יכירו תפיסות שהיו מקובלות ויסבירו את השתנותן בעקבות גילוי ממצאים חדשים או חשיבה מחודשת, יסבירו איך ניתן לקבוע מה נכון ומה לא נכון או מי צודק ומי טועה ויתייחסו לשאלה האם בכלל ניתן לקבוע זאת. לדוגמה: הכרת דעת המצמצמים וערעורה בעקבות מציאת "החומה הרחבה".	סוגיה לדיון: שאלת תחומי ירושלים בימי בית ראשון – תרומת ממצאים חדשים לתפיסה חדשה	

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
רצוי להבחין בין מקורות מים טבעיים : מי גשמים ומעיינות לבין מפעלי מים שהם פרי מעשה האדם, כמו בורות, מקווי מים, בריכות ותעלות המובילות את המים. יש להסב את תשומת לב התלמידים לקשר בין מפעלי מים ובין ביצורי העיר.	מיזוג ושחזור: ישחזרו את השלבים בהתפתחות תחומי העיר על סמך הממצאים והמקורות המקראיים ומיזוג המידע מהמקורות השונים, לדוגמה: א. החומה במדרון המזרחי היא הכי מוקדמת בתקופה ב. החומה בשטח J ג. החומה הרחבה ד. המגדל הישראלי הסקה: יסיקו על משמעותם של הממצאים בשטח מבחינות שונות, לדוגמה: הבנייה אל תוך המבנה המדורג מעידה על מצוקה של שטחים זמינים לבנייה, ממצא הבולות מלמד על קיומו של ארכיון יפיקו מידע על חיי היום-יום בירושלים מתצוגות ומחפירות ארכיאולוגיות, יארגנו אותו בשיטה המתאימה וינמקו את בחירתם. הצדקת הידע והערכתו: יתארו ויסבירו דעות שונות באשר להבנת מפעלי המים הקדומים של ירושלים ויעריכו את המהימנות של כל דעה, דוגמה: האם פיר וורן שימש לשאיבת מים או שהוא לא שימש מעולם לצורך זה.	לימוד בשטח להכרת חומות וביצורים מימי בית ראשון אתרים לביקור: החומה הרחבה, המגדל הישראלי, החומות במדרון המזרחי (חומה מעל חומת קניון והחומה בשטח J) לימוד בשטח להכרת המבנים במדרון המזרחי וחיי היומיום בירושלים אתרים לביקור: בית אחיאל – בית ארבעת המרחבים, החדר השרוף, בית הבולות אתרים לביקור: התצוגות הארכאולוגיות ברובע ההרודיני ובמוזאון ישראל ודגם בית ראשון (חרסים, צלמיית, בולות, טביעות חותם, טביעות למלך) לימוד בשטח להכרת מפעלי המים בירושלים אתרים לביקור: מערכת פיר וורן על שלביה, תעלת השילוח, נְקִיבַת חזקיהו ותנובת השילוח, בריכת השילוח	

הצעות דידיקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
המידע החדש יימסר לתלמידים בכל שלב ושלב, ועל סמך זה "יתקן" התלמיד את מסקנותיו. ראוי להדגיש את עיקרון אי הוודאות במדע.	הסקה: יסיקו מסקנות ממידע חדש בנושא מפעלי המים, דוגמה: יסיקו מההבדל במידת קשיות הסלע על קיומם של שני שלבים במערכת פיר וורן. הסקה: יסיקו מצורת מבנה הקברים על צורת מבני המגורים וחיי היומיום, לדוגמה: ממשענות הראש שנמצאו בקברים ניתן להקיש על שימוש במשענות ראש בבתים.	סוגיה לדיון: התפתחות המחקר בנושא מפעל המים הקדום של ירושלים – תרומת ממצאים חדשים וחשיבה מחודשת לשינוי תפיסה הודמת לימוד בשטח להכרת קברים וקבורה בירושלים □ מיקום בית הקברות - נקרופוליס בימי בית ראשון ותפרוסת הקברים בו □ מנהגי קבורה - היבטים חברתיים והשפעות תרבותיות - ההבדלים בין המעמדות בדרכי הקבורה וסיבותיהם □ השפעות תרבותיות על מנהגי הקבורה - דרגשים, מאספות - קבורה משנית, משענות ראש, קבורה עם חפצים אישיים - לוחית הכסף עם ברכת כוהנים □ תעלומת מיקום קברי בית דוד אתרים לביקור: כתף הינום, עיר דוד ותצפית לקברי השילוח (קבר בת פרעה)	
	הסקה: יסיקו ממהלכי כיבוש לכיש (תבליט לכיש) על מהלכי כיבוש עיר בתקופה העתיקה, השוואה: ישו בין גלות אשור לבין גלות בבל, לדוגמה: ההבדל בין גורל האוכלוסייה הישראלית לבין גורל האוכלוסייה היהודאית.	- מאפייני כיבוש עיר בעולם העתיק – מצור, ניתוץ חמות העיר, שרפה, ביזה, גלות - ההבדלים בין גלות אשור לגלות בבל	ה. חורבן בית ראשון (2 שעות)

ב. תקופת שיבת ציון (מ-586 לפנה"ס עד 332 לפנה"ס)
(5 שעות)

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושא "גורמים לשיבת ציון ומאפייניה" כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחט"ע.

מטרות:

- יתארו את מצבה של ירושלים מאילו היבטים? לאחר חורבן בית ראשון.
- יכירו את ירושלים – מעמדה ותחומיה – בתקופת שיבת ציון.
- יסבירו את תהליך חיזוק מעמדה של ירושלים בתקופת שיבת ציון
- יעריכו את הטענות השונות במחלוקת בדבר תחומי העיר בימי שיבת ציון
- יזהו ויתארו את המאפיינים של בית המקדש של שבי ציון אל מול בית המקדש של שלמה.
- יכירו את הממצאים בשטח מתקופת שיבת ציון.
- יסיקו מהממצאים בשטח על תחומי העיר.

מקורות מידע לתקופה: התנ"ך (ספרי עזרא ונחמיה) וממצאים בשטח

הצעות דיסקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
בתקופת בית שני מבחינים בשלוש תתי-תקופות: שיבת ציון, התקופה ההלניסטית והחשמונאית ותקופת בית הורדוס (שלהי ימי בית שני). יש לציין שלא כל העם גלה לבבל, ושלא כל העם שגלה עלה חזרה לארץ. נושא זה יכול להילמד בעזרת לוח כרונולוגי נושא השומרונים יילמד בהרחבה במסגרת יחידת ההר והבקעה.		- ירושלים - עיר חרבה וחומותיה פרוצות - העם הנותר והתארגנותו לחיים - רצח גדליהו בן אחיקם - הגליית השומרונים לארץ ויחסם לשיקום העיר על ידי נחמיה	א. ירושלים וסביבתה לאחר חורבן בית ראשון (1 שעות)

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
אין מידע מבוסס על מראה העיר בתקופה זאת.	הסקה: יסיקו מהפעולות שנעשו כיצד הביאו לחיזוק מעמדה של העיר, לדוגמה: העברת עשירית מתושבי הפחוה לירושלים הפכה אותה ליישוב הגדול ביותר ביהד. השוואה: ישוו בין המקדש של שבי ציון למקדש שלמה על פי תבחינים נתונים (תכנית, מעמד, חזות חיצונית) ויסיקו מסקנות מהשוואה זו, לדוגמה: חזות חיצונית – מקדש שלמה היה מפואר יותר ממקדש זרובבל כי האמצעים בימי שיבת ציון היו מצומצמים. הסקת מסקנות מממצאים בשטח: יסיקו מממצא חומת נחמיה לגבי ירושלים בתקופת שיבת ציון (תחומי העיר, גודל האוכלוסייה, דרך בניית החומה), לדוגמה: חומת נחמיה עוברת בראש המדרון, מכך ניתן להסיק שלא היו תושבים רבים בעיר.	- פעולות לחיזוק העיר ומעמדה: שיקום החומה על ידי נחמיה, העברת חלק מתושבי פחוות יהד לעיר - בית המקדש של שבי ציון אל מול מקדש שלמה – " וְרָאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזְקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ ... בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גָּדוֹל " לימוד בשטח להכרת חומת נחמיה אתרים לביקור: שטח G, עיר דוד	ב. ירושלים בימי שיבת ציון – מעמדה, תחומיה ובית המקדש (4 שעות)

ג. התקופה ההלניסטית והמרד החשמונאי (מ-332 לפנה"ס עד 141 לפנה"ס)
(5 שעות)

מטרות:

- יכירו את ביטויי התרבות ההלניסטית ויסבירו את השפעתה על אופייה של העיר.
- יעריכו את הדעות השונות באשר לאיתורה של החקרא.
- יבינו את תהליך השתנות הידע בעקבות הצטברותו של מידע חדש. יסבירו את תהליך הצטברות הידע על איתורה של החקרא ואת תרומתם של ממצאים חדשים לעדכון הידע.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: השלטון ההלניסטי בארץ ישראל, תופעת ההתייונות, כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחט"ע.

מקורות מידע לתקופה: ספר דניאל, ספרים חיצוניים: ספרי המכבים, בן סירא, **אגרת אריסטיאס, יוסף בן מתתיהו - יוספוס פלביוס** (קדמוניות ומלחמות) וממצאים בשטח

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ירושלים בתקופה ההלניסטית 5 שעות	- השפעת המפגש של התרבות היהודית עם התרבות ההלניסטית על אופייה של העיר: □ תכנון העיר, סגנון הבנייה ועיטורים □ אורח החיים (בניית גימנסיון) □ מעמד העיר כפוליס (אנטיוכיה בירושלים) □ חדירת מילים ושמות יווניים לשפה העברית (למשל: אוויר, סנדל, אמבטיה, פנס, מלפפון, פרקליט, ספסל, שמות פרטיים: יסון, מנלאוס) פנים לכאן ולכאן - סוגיה לדיון: הפולמוס על איתורה של החקרא	השוואה: ינתחו, ישוו ויסבירו את השפעת התרבות ההלניסטית והתרבות היהודית על אופייה של העיר, לדוגמה: בניית בתים בסגנון הלניסטי, אך ללא שימוש בדמויות אדם או חיה. טיעון והערכה: יעלו טענות וטענות נגד, מבוססות ומנומקות, בשאלת איתורה של החקרא, לדוגמה: "התפר" בחומה וה"ברכה הקטורה" מדרום להר הבית.	ההשפעה של התרבות ההלניסטית שהחלה בתקופה זו לא הייתה גורפת בכל תחומי החיים, ועם זאת היא לא הייתה תופעת שולית. העיסוק בנושא היחס בין התרבויות עשוי לספק הזדמנות לקשר את הדיון לממצאים שהתלמידים יפגשו בסוירים בתקופת בית שני. שאלת מיקומה של החקרא טרם באה על פתרונה.

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	הצדקת הידע והערכתו - השוואה בין מידע חדש לבין מידע קיים והצלבתם לצורך בדיקה והערכה מחדש של אמינותו ותקפותו של המידע הקיים : יעקבו אחרי תהליך הצטברות המידע ויסבירו כיצד ממצאים וטיעונים חדשים מערערים מוסכמות קודמות, לדוגמה : חשיפת הבריכה הקטורה הביאה לבחינה מחודשת לגבי איתורה של החקרא מזדרום להר הבית. זיהוי קשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו מדוע הפעולות שנעשו הביאו לחיזוק מעמדה של העיר, לדוגמה : טיהור המקדש אפשר את המשך תפקודו כמרכז פולחני לעם היהודי.	- פעולות לחיזוק מעמדה של ירושלים כמרכז דתי וכעיר בירה : □ טיהור המקדש (164 לפנה"ס) □ חידוש הפולחן במקדש ועלייה לרגל □ בניית הארמון וקביעת מושב השליטים בעיר □ גירוש המתיוונים	

ד. התקופה החשמונאית בירושלים (מ-141 לפנה"ס עד 63 לפנה"ס)
(5 שעות)

מטרות:

- יכירו ויסבירו את הפעולות שנעשו לחיזוק מעמדה של ירושלים כמרכז דתי וכעיר בירה.
- יכירו את ממצאי התקופה ההלניסטית והחשמונאית וישתזרו את מראה העיר בהתבסס על הממצאים.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: השלטון בארץ ישראל בימי בית חשמונאי, הכיתות בעם היהודי, המרד החשמונאי כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחט"ע.

□

מקורות מידע לתקופה: ספרי המכבים, **המגילות הגנוזות, אגרת אריסטאס, יוספוס** מלחמת היהודים וקדמוניות היהודים וממצאים בשטח

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ירושלים – בירת הממלכה החשמונאית (5 שעות)			בתקופה זו גוברת ההשפעה ההלניסטית, אך בד בבד הייתה גם פריחה של התרבות היהודית. ביטוי לקיומן של שתי התרבויות זו בצד זו בארץ ישראל הוא המטבעות שטבע אלכסנדר ינאי: בצדו האחד של המטבע מופיעה כתובת בעברית עתיקה, ובצדו השני כתובת ביוונית. מן הראוי לציין שהשפעת התרבות ההלניסטית נמשכת מעבר לתקופה עצמה. זו התקופה האחרונה שבה ירושלים היא בירתה של מדינה יהודית עצמאית עד 1948.

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	מיזוג ושחזור: ימזגו את המידע ממקורות טקסטואליים עם המידע מהשטח וישחזרו את מראה העיר בתקופה, לדוגמה: שחזור העיר והיקפה על סמך אגרת אריסטיאס והמגדל החשמונאי.	לימוד בשטח לשחזור מראה העיר ותחומיה על בסיס הממצאים בשטח בשילוב מקורות טקסטואלים (מקורות מידע לתקופה): אתרים לביקור: □ שרידי חומות ומגדלים (המגדל החשמונאי) □ ה"תפר" בחומה המזרחית של הר הבית □ מטבעות טביעות חותם מהתקופה (במוזאון ישראל ובמוזאון הפרבר ההרודיאני) □ שרידי בתים □ ידיות רודיות □ קברים – קבר יאסון	

ה. ירושלים בתפארתה (מ-63 לפנה"ס עד 70 לספירה)
מי שלא ראה בניין הורדוס – לא ראה בניין נאה מימיו (בבא בתרא)
(25 שעות)

מטרות:

- יכירו את השלבים בהתרחבות תחומי העיר בימי בית השני וישחזרו את התוואי של כל אחת מהחומות על פי מקורות מידע שונים.
- יכירו את מפעלי הבנייה בעיר בתקופת בית הורדוס ואת הדומה והשונה בין מבני השעשועים.
- יזהו את הקשר בין המעמד החברתי-כלכלי של התושבים ובין מיקום השכונות בעיר ואופיין.
- יזהו פרטים שונים בדגם ירושלים בימי בית שני על פי מקורות שונים ויסבירו את שיקולי הדעת של בונה הדגם ירושלים.
- ישוו בין צורתו ותפקידו של בית המקדש של הורדוס לבין צורתו ותפקידו של בית המקדש בימי בית הראשון ויסיקו מכאן על ההבדל במעמדם של שני בתי המקדש.
- יסבירו את הדרכים להיערכותה של העיר לקליטת עולי הרגל הרבים ואת ההשלכות הכלכליות, הדתיות והתרבותיות של העלייה לרגל לירושלים.
- יסבירו את המניעים של הורדוס לפיאור בית המקדש ולהגדלת מתחם המקדש, את המגבלות השונות שחלו עליו ואת השפעת הרחבת מתחם הר הבית על המארג העירוני בקרבתו.
- יכירו את השרידים של מפעל הבנייה של הורדוס בהר הבית ואת מאפייני הבנייה ההרודיאנית ויסבירו את טכניקת הבנייה.
- יכירו את חלקיה השונים של רחבת הר הבית ויעמדו על ייחודו של מתחם הר הבית בהשוואה למתחמים מקודשים אחרים בעולם העתיק.
- יזהו ויסבירו את ההשפעות של התרבות ההלניסטית-רומית על עיצוב מתחם הר הבית.
- יעמדו על הסתירה בין הכתוב במסכת מידות לבין עדותו של יוסף בן מתתיהו והממצאים הארכאולוגיים בשטח לגבי תיאור רחבת הר הבית ויציעו פתרונות שונים ליישוב סתירה זו.
- יכירו את הממצאים המעידים על חיי היום-יום בעיר העליונה ואת מאפייני האוכלוסייה בה.
- יכירו ויבינו את ההלכות הייחודיות לירושלים הנובעות ממעמדה המקודש של העיר ואת השפעתן על חיי היום-יום.
- יסבירו את הנימוקים התומכים בדעות השונות באשר לראשיתו של מוסד בית הכנסת ואת היחס בין בית המקדש לבית הכנסת כמרכזים פולחניים.
- יסבירו את בעיות אספקת המים לירושלים, את הדרכים לפתרון ויכירו את האתרים והממצאים המלמדים על כך.
- ישוו בין מנהגי הקבורה בימי בית שני ובין מנהגי הקבורה בימי בית הראשון ויסיקו מכך באשר לשינויים שחלו בתפיסת המוות ועל המבנה המעמדי של החברה.
- יסבירו את היתרונות והחסרונות של פלגנות לעומת אחדות.
- יסיקו מממצאים בשטח על אופי הכיבוש הרומי.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: הרקע הפוליטי (חיצוני ופנימי) שהביא לעליית בית הורדוס לשלטון ביודיאה, אישיותו רבת הפנים של הורדוס, חלוקת השלטון בין בניו של הורדוס, ימייהם של אגריפס הראשון ואגריפס השני, הגורמים למגמת הפלגנות של אוכלוסיית היהודית והשלכותיה, בנושא המרד הגדול – סיבותיו, מהלכו ותוצאותיו; כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחט"ע.

מקורות מידע לתקופה: כתבי יוסף בן מתתיהו (יוסף בן מתתיהו פלאביוס), המשנה - מסכת מידות, מדרשי הלכה וממצאים ארכאולוגיים

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
א. ירושלים - תהליכי שינוי והתפתחות (6 שעות)	לימוד בשטח להכרת שלבים בהתרחבות תחומי העיר בימי הבית השני ומפעלי הבנייה בה. - ירושלים חומות סביב לה – גורמים לבניית חומות ירושלים ושחזור התוואי של כל אחת מהן לקביעת תחומי העיר: □ החומה הראשונה – חומת העיר ששופצה בתקופת החשמונאים □ החומה השנייה – חידת מהלכה □ החומה השלישית ובונה - מפעלי הבנייה הממלכתיים של הורדוס להאדרת שלטונו, לחיזוק מעמד העיר ולביצורה: □ בניית ארמונות: ארמון הורדוס □ בניית מבני שעשועים – תאטרון, היפודרום, אמפיתאטרון □ בניית מבצרים – מבצר אנטוניה, הביצור במערב העיר (המצודה) - מבני ציבור נוספים בעיר: ארמון מלכי בית חדייב, בית הכנסת של תיאודוטוס, האגורה	שחזור: ישחזרו תוואי של חומה על בסיס ממצאים ומקורות טקסטואליים מועטים, לדוגמה: שחזור מהלכה של החומה השנייה על בסיס הדעות השונות על איתורו של שער גינת. השוואה: ישו בין מאפייניהם של מבני שעשועים על פי תבחינים שיוצעו על ידי הלומדים, לדוגמה: מבנה התאטרון לעומת מבנה ההיפודרום על פי גודל, צורת ישיבה ותפקוד.	התקופה הרומית בארץ מתחילה עם הכיבוש בשנת 63 לפנה"ס ומסתיימת (לאחר החורבן) במאה הרביעית עם המעבר לתקופה הביזנטית. בתקופה זו שני שלבים עיקריים: שלהי ימי בית שני – תקופת בית הורדוס; התקופה הרומית המאוחרת – לאחר חורבן בית שני. החומה הראשונה והתוואי שלה כבר נלמדו בתקופה החשמונאית, כאן משמשת חומה זו כבסיס לבנייתו של הורדוס.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	- הקשר בין המעמד החברתי-כלכלי של התושבים ובין מיקום שכונות העיר ואופיין אתרים לביקור: דגם בית שני במוזאון ישראל	הסקה: יסיקו מהמצב החברתי-כלכלי של קבוצות באוכלוסייה למיקום השכונות בעיר, לדוגמה: בתי פאר בעיר העליונה, והבתים הדלים – בעיר התחתונה. ישקלו ויעריכו באופן ביקורתי מידע ממגוון מקורות המייצגים את נקודת מבטו של יוצר הדגם.	
ב. הר הבית, המקדש, קדושת העיר וחיי היום-יום (7 שעות)			
	- מעמדו ותפקידו של בית המקדש של הורדוס לעומת מעמדו ותפקידו בימי בית הראשון - ההשלכות הכלכליות, הדתיות והתרבותיות של העלייה לרגל לירושלים (פדיון מעשר שני, חיזוק הקשר עם יהודי התפוצות, הקרבת קרבנות) - היערכות העיר לקליטת עולי הרגל - המניעים של הורדוס לפיאור בית המקדש, להגדלת מתחם המקדש וסביבותיו והמגבלות ההלכתיות שחלו עליו	השוואה והסקה: ישוו בין צורתו ותפקידו של בית המקדש של הורדוס לבין צורתו ותפקידו בימי בית הראשון וסיקו מכאן על ההבדל במעמדם של שני בתי המקדש לדוגמה: פאר – בית המקדש של הורדוס היה מפואר יותר מבית ראשון. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את ההשלכות הכלכליות, הדתיות והתרבותיות של העלייה לרגל לירושלים, לדוגמה: פיתוח המסחר סביב בית המקדש. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הדרכים שבהן נערכה העיר לקליטת עולי הרגל הרבים, לדוגמה: בניית אכסניות	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
בלימוד נושא רחבת הר הבית התלמידים יכירו את המושגים הטכניים הקשורים לאדריכלות ובנייה בתקופת הורדוס (לדוגמה: בסיליקה). הדיון בשחזור מראה רחבת הר הבית מזמן אפשרות להציג ללומדים את הדרך שבה ניתן לשחזר מראה אתר על בסיס מקורות היסטוריים, מקורות הלכתיים וממצאים בשטח. כדאי להדגיש שבתחום רחבת הר הבית עצמה לא נערכו מעולם חפירות ארכיאולוגיות מסודרות.	זיהוי קשרים – סיבה ותוצאה: יקשרו בין התפתחות ובנייה באתר מסוים לבין שינויים שחלים בסביבתו הקרובה, לדוגמה: הרחבת תחומי הר הבית והוספת שערים הביאה לבניית מקוואות וחנויות בסמוך למתחם. השוואה והסקה: ישו בין מתחמים מקודשים (טמנוס) בעולם העתיק ובין הר הבית על פי תבחינים נתונים (למשל: הגודל, כיוון הבניינים, תפקוד המתחמים), לדוגמה: הגודל – הר הבית נחשב אחד מפלאי תבל בעולם העתיק. הצדקת הידע והערכתו: יעמדו על סבירותו ואיכותו של המידע, ישו בין מידע שנאסף ממקורות שונים בסוגיה מסוימת ויעלו השערות לדרך יישוב הסתירה, לדוגמה: יש סתירה בין מספר השערים המופיעים בתיאורו של יוסף בן מתתיהו לבין המתואר במשנה במסכת מידות. פתרון אפשרי: יוסף בן מתתיהו מתאר את מתחם הר הבית בזמנו, ואילו במסכת מידות מתואר המתחם בתקופה החשמונאית.	לימוד בשטח להכרת מפעל הבנייה של הורדוס ברחבת הר הבית: - מאפייני הבנייה ההרודיאנית. - רחבת הר הבית וחלקיה - טכניקת הבנייה של רחבת הר הבית - השפעת הרחבתו של מתחם הר הבית על המארג העירוני בקרבתו (מערך הרחובות ודרכי הגישה אל הר הבית, השערים המובילים אל הרחבה, מיקום המקוואות והחנויות) אתרים לביקור: חפירות הכותל הדרומי והמערבי - ייחודו של מתחם הר הבית בעולם הרומי וההשפעות ההלניסטיות-רומיות על עיצובו וסגנונו - תיאור תחומי הר הבית ושעריו - הסתירה בין הכתוב במסכת מידות לבין עדותו של יוסף בן מתתיהו והממצאים הארכאולוגיים בשטח ופתרונה	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
לימוד בשטח להכרת מאפייני האוכלוסייה בעיר העליונה וחיי היומיום בה □ אוכלוסייה עשירה □ אוכלוסייה המקפידה על דיני היהדות □ אוכלוסייה המושפעת מהתרבות ההלניסטית אתרים לביקור: בית השרוף הרובע ההרודיאני - השפעת קדושתה של העיר על חיי היום-יום : □ בניית מקוואות טהרה □ שימוש בכלי אבן □ "עשרה דברים אסורים בירושלים" - חקיקת הלכות הייחודיות לירושלים הנובעות ממעמדה המקודש של העיר : □ קביעת מושב סנהדרין גדולה בעיר וקידוש החודש □ הגבלת זכויות הבעלות על נכסי דלא-ניידי (ירושלים שייכת לכלל שבטי ישראל) פנים לכאן ולכאן - סוגיה לדיון: הדעות השונות באשר לראשיתו של מוסד בית הכנסת	הסקת מסקנות מממצאים בשטח: יסיקו מהממצאים בבית השרוף וברובע ההרודיאני על מאפייני האוכלוסייה וחיי היום-יום, דוגמאות: גודל המבנים מעיד על המעמד הכלכלי, היעדר דמויות אדם או חיה מהעיסורים מעיד על הקפדה על דיני היהדות ושימוש בפרסקו מעיד על השפעה הלניסטית. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעת קדושת העיר על אורחות החיים, לדוגמה: הקרבה לבית המקדש הביאה לבניית מקוואות פרטיים. העלאת מגוון נקודות מבט: יסבירו את הנימוקים התומכים בדעות השונות באשר לראשיתו של מוסד בית הכנסת, לדוגמה: ניתן להסיק מכתובת תיאודוטוס, כי בית הכנסת כבר היה קיים בתקופת בית שני.	אפשר להרחיב בהלכות המעידות על מעמדה ועל קדושתה של ירושלים בדוגמאות הבאות: "עיר שעושה הכול חברים", תקיעת שופר בשבת, במקדש, נטילת לולב ביום טוב ראשון שחל בשבת.	השוואה והסקה: ישו בין התפקוד של בית המקדש כמרכז פולחני לבין בית הכנסת כמרכז פולחני ויסיקו מכך על היחס ביניהם, לדוגמה: בבית הכנסת לא מקריבים קרבנות – מכאן שבית הכנסת הוא מוסד משלים לבית המקדש בתפקודו הפולחני.
דיון מעמיק בנושא בתי הכנסת נמצא ביחידת צפון הארץ.	- היחס התפקודי בין שני מרכזים פולחניים: בית המקדש ובית הכנסת		

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ג. מערכת אספקת המים (4 שעות)	- הסיבות לעליית הביקוש למים לְיָמוּד בַשֵּׁטַח להכרת הדרכים לייעול אספקת המים לעיר □ ניצול מי גשמים : הקמת בריכות בעיר ובסביבתה □ העברת מים ממרחקים : מערכת אמות המים לירושלים – קשיים ופתרונות אתרים לביקור: ברכת השולטן תצפית על בריכת המגדלים, בריכת בית חסדא (סנטה אנה), מנהרת המים ואמת המים	השערה: יעלו השערות מנומקות באשר הסיבות לעליית הביקוש למים, לדוגמה: השפעת התרבות ההלניסטית על מנהגי הרחצה. העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיות: יעלו שאלות וינסחו את הבעיות הקשורות לאספקת המים לירושלים, יציעו פתרונות שונים לבעיות שהועלו ויבחנו את דרכי הביצוע של הפתרונות, לדוגמה: מקורות המים הקיימים אינם עונים על הביקוש הפתרון: הבאת מים מחוץ לעיר, בחינת הבעיות העולות מפתרון זה, למשל: כיצד להתגבר על הפרשי הגבהים.	חשוב לציין שהקברים שנסתמרו מהתקופה הם קבריהם של בעלי האמצעים, כיוון שנחצבו בסלע, ואילו קבריהם של דלת העם לא נשתמרו משום שנחפרו בקרקע.
ד. הנקרופוליס – עיר המתים (4 שעות)	- מנהגי קבורה ואמונה בימי בית שני בהשוואה לימי הבית הראשון: קברים בכוכים ובארונות קבורה, ליקוט עצמות וקבורה מלוסקמאות	השוואה: ישוּוּ בין מנהגי הקבורה של ימי הבית הראשון לבין מנהגי הקבורה של ימי הבית השני, על פי תבחינים נתונים, לדוגמה: השוואה על פי צורת הקבורה - בכוכים ובמאסיפות לעומת קבורה בארונות קבורה ובגלוסקמאות.	חשוב לציין שהקברים שנסתמרו מהתקופה הם קבריהם של בעלי האמצעים, כיוון שנחצבו בסלע, ואילו קבריהם של דלת העם לא נשתמרו משום שנחפרו בקרקע.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	לימוד בשטח להכרת ממצאי הקבורה - השונות בין מבני הקברים ועיצובם כביטוי למבנה המעמדי-כלכלי של אוכלוסיית העיר מאפייני מצבות הקבורה בתקופה ('נפשות'): השפעה הלניסטית ומצרית על מבנה הקברים ועיטורם אתרים לביקור: קברי הקדרון, קברי המלכים, קבר ניקנור, קברי הסנהדרין, מערת האשכולות, קבר יאסון	הסקה: יסיקו ממבני הקברים על המעמד החברתי-כלכלי של הנקבר, לדוגמה: קברים מפוארים כמו יד אבשלום מעידים על מעמד גבוה, כי הם עולים ממון רב. הסקה: יזהו את המרכיבים העיטוריים ויקשרו אותם למקור התרבותי המתאים, לדוגמה: עמודים בעלי כותרת יונית – השפעת הלניסטית.	
ה. המרד הגדול וחורבן הבית (4 שעות)	פנים לכאן ולכאן - סוגיה לדיון: פלגנות מול אחדות לימוד בשטח להכרת שלבי הלחימה של כיבוש העיר אתרים לביקור: הבית השרוף והרובע ההרודיאני	העלאת מגוון נקודות מבט: יציגו מגוון נקודות מבט באשר לפלגנות ולאחדות ויסבירו את הפלגנות ואת האחדות על פי נקודות המבט השונות, לדוגמה: פלגנות מאפשרת פיתוח סובלנות לשונה, אחדות – ליכוד כוחות. הסקת מסקנות מממצאים בשטח: יסיקו מהממצאים בבית השרוף וברובע ההרודיאני על אופי הכיבוש הרומי את העיר העליונה, לדוגמה: מממצא שלד אמת היד של אישה צעירה למדים אנו על ההרג של תושבי העיר.	יש לציין שהעיר העליונה נכבשה חודש ימים לאחר שריפת המקדש.

ו. התקופה הרומית-ביזנטית – מאלילות לנצרות (מ-70 עד 632)

(רומית - 6 שעות)

(ביזנטית - 6 שעות)

מטרות:

- יכירו את ביטויי השבר הלאומי שנגרם בעקבות חורבן בית המקדש השני ואת הסיבות לכך.
- יעריכו את העמדות השונות בשאלות היקף המרד וכיבושה של העיר בידי בר-כוכבא ובשאלה האם חורבן בית המקדש השני היה חידלון של היהדות או בישר לידה מחודשת.
- יכירו את מראה העיר, תחומיה ואופייה בתקופה הרומית ובתקופה הביזנטית ואת ממצאי תקופות אלו.
- יציגו עמדות מנומקות בסוגיית תחומי העיר בתקופה הרומית ואת מידת היישום של עקרונות התכנון של האליה קפיטולינה.
- יסבירו את התמורות שחלו בארץ ישראל בתקופה הביזנטית בעקבות הפיכת הנצרות לדת המדינה.
- יסבירו את הגורמים לפילוגים בנצרות.
- יכירו את השינויים הפוליטיים בביזנטיון ויסבירו את השלכותיהם על ארץ ישראל.
- יסבירו את הגורמים לפריחה כלכלית ויישובית בארץ ישראל בתקופת ראשית הנצרות.
- יסבירו את הסיבות להתהוותן של התפיסות הנוצריות באשר לירושלים ואת הסיבות לשינויים שחלו בהן.
- יסבירו את ההשלכות של הפיכתה של ירושלים לעיר קדושה לנצרות על מראה העיר ועל התמורות שחלו בה בהשוואה לתקופה הרומית.
- יסבירו את היתרונות ואת המגבלות בהפקת מידע על מראה העיר ממפת מידבא ויכלילו מכך על מפות עתיקות כמקור ללימוד על עברה של העיר.
- יכירו את מאפייני היישוב היהודי בירושלים בתקופה הרומית-ביזנטית ואת הממצאים והמקורות המעידים על כך.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: היקפו של החורבן, המניעים למרד בר-כוכבא ותוצאותיו, כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחט"ע.

מקורות המידע לתקופה הרומית: דיו קסיוס, מכתבי **בר כוכבא** (בר כוזיבא), מקורות תלמודיים, **הנוסע מבורדו** וממצאים ארכיאולוגיים
מקורות המידע לתקופה הביזנטית: כתבי פרוקופיוס, אוסביוס, הירונימוס, מפת מידבא וממצאים ארכיאולוגיים

הצעות זידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
		- השבר הלאומי-דתי בעקבות שינוי מעמדה של העיר ודרכי התמודדות העם אתו (הנהגת מנהגי אבלות כזכר לחורבן – שבירת כוס מתחת לחופה, קריעה והותרת קטע קיר שאינו מסויד בבית, מקומה של ירושלים בתפילה ובפיוט) - רציפות קיומו של מרכז רוחני-דתי ביבנה (פועלו של ריב"ז)	א. ארץ ישראל וירושלים בתקופה הרומית המאוחרת – חורבן והמשכיות (3 שעות)

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
ניתן לקיים כאן דיון האם שנת 70 מציינת סופה של תקופה או המשכה.	טיעון: יעלו טענות בשאלה האם חורבן בית שני הוא חידלון או לידה מחדש ויעריכו את משקלם של הטיעונים, לדוגמה: למרות חורבן בית המקדש – פריחה של היצירה הרוחנית היהודית. טיעון: יעלו טענות בשאלת היקף המרד, כיבושה של ירושלים וכינון עצמאות מדינית ויעריכו את משקלם של הטיעונים, לדוגמה: על סמך מטבעות בר- כוכבא יש הטוענים, כי ירושלים נכבשה על ידי בר-כוכבא, והוא אף בנה בה את המקדש מחדש.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון חורבן בית שני – חידלון או המשכיות? פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון מחלוקת החוקרים בשאלת כיבושה של ירושלים במרד בר-כוכבא וכינון עצמאות מדינית	
	טיעון: יעלו טענות מנומקות בעד ונגד הדעות בסוגיית תוואי החומה הדרומית, לדוגמה: תפוצתם של ממצאי הלגיון העשירי בעיר – האם הם יכולים ללמד על תחומי העיר? הסקה: יבדקו את יישום עקרונות התכנון ההיפודמי בתכנית של איליה קפיטולינה, לדוגמה: התוואי של הרחובות הראשיים שונה מהתכנית ההיפודמית הקלסית.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון מחלוקת החוקרים בסוגיית תחומי העיר בתקופה הרומית - השפעה רומית על אופייה וחזותה של העיר – תכנית היפודמית ומידת יישומה בירושלים	ב. ירושלים – איליה קפיטולינה – עיר אלילית (3 שעות)

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
ניתן לפתח דיון בשאלת זמן בנייתו של הקרדו הדרומי כדוגמה למחלוקת מדעית.	שחזור: ישחזרו את מראה העיר על סמך ממצאים ארכיאולוגיים, דוגמה: על פי הממצאים בשער שכס הלומדים ישחזרו את צורתו כשער ניצחון.	לימוד בשטח: להבנת תרומתם של ממצאים ארכאולוגיים לשחזור מראה העיר: □ הקרדו והדקומנוס □ מקדשים □ שער שכס □ הפורום הקשת ניצחון (קשת אקה-הומו) □ ממצאים מהלגיון העשידי (רעפים וכתובות) □ מטבעות יהודה השבויה אתרים לביקור: • שער שכס • קשת אקה הומו • רחוב הנוצרים	
	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה והסקה: יסבירו את הקשר בין הפיכת הנצרות לדת מדינה לבין התמורות שחלו בארץ ישראל, לדוגמה: בניית מבני דת נוצריים בארץ. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים השונים – תיאולוגיים ופוליטיים – שהביאו לפילוגים השונים בנצרות, לדוגמה: פיצול האימפריה הרומית שמביאה להפרדה בין הכנסייה המזרחית לבין הכנסייה המערבית. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את ההשלכות של השינויים הפוליטיים בביזנטיון על ארץ ישראל, לדוגמה: בניית כנסיית הניאה בירושלים על ידי הקיסר יוסטינינוס.	- ההשלכות של הפיכת הנצרות לדת המדינה וקביעת ארץ ישראל כארץ קדושה (טרה סנטה) □ פיתוח אתרים הקדושים לנצרות □ בניית כנסיות ומנזרים □ עליית לרגל של צליינים - הגורמים לפילוגים בדת הנוצרית - השינויים הפוליטיים בביזנטיון והשלכותיהם על ארץ ישראל (קונסטנטינוס, יוליאנוס הכופר, אודוקיה, יוסטיניאנוס)	ג. ארץ ישראל בתקופה הביזנטית – שגשוג ופריחה (3 שעות)

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	- הגורמים לפריחה כלכלית ויישובית בארץ ישראל בתקופת ראשית הנצרות (בגליל ובנגב)	העלאת השערות: יעלו השערות בדבר הסיבות לפריחה בגליל ובנגב לדוגמה: מצב הביטחון בארץ איפשר התפתחות הסחר.	
ד. ירושלים הביזנטית - עיר נוצרית (3 שעות)			
כדאי להסביר לתלמידים את מבנה הכנסייה וחלקיה ולהדגים (אפסיס, אטריום, בסיליקה, נארתיקס). הסיוור בתוך הכנסיות מיועד לתלמידים בבתי הספר הממלכתיים, תלמידי הממ"ד ואחרים המקפידים שלא להיכנס לכנסיות יכירו את המבנים מבחוץ וילמדו עליהם מהכתובים.	- הסיבות לקדושת ירושלים בנצרות והשינויים שחלו בתפיסות קדושתה ('ירושלים של מעלה', 'ירושלים של מטה') לימוד בשטח: - ההשלכות על מראה העיר עקב הפיכתה לעיר קדושה לנוצרים - תרומתם של ממצאים ארכאולוגיים לשחזור מראה העיר אתרים לביקור: כנסיית הקבר, הקארדו, כנסיית הנאה, הקארדו המשני, מבנים בגן העופל, הכנסיות על הר הזיתים, מגזר המצלבה	זיהוי קשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הסיבות להתהוותן של התפיסות הנוצריות באשר לירושלים ואת הסיבות לשינויים שחלו בהן, לדוגמה: התהוות התפיסה 'ירושלים של מעלה' כחלק מהתפיסה הנוצרית בדבר הברית החדשה בין הנוצרים ובין האל והשינויים שחלו בתפיסה זו עקב קיום או אי-קיום של שלטון נוצרי בירושלים. זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יזהו את ההשפעות של היותה של ירושלים קדושה לנצרות על מראה העיר ויסבירו אותן, לדוגמה: בניית כנסיות מרובות בעיר. השוואה והסקה: ישוו בין מראה העיר בתקופה הרומית לבין מראה העיר בתקופה הביזנטית ויסבירו את הסיבות לכך, לדוגמה: גידול בשטח העיר עקב גידול באוכלוסייה. שחזור: ישחזרו מראה של אתר ארכיאולוגי על בסיס ממצאים חלקיים, לדוגמה: שחזור מראה הקרדו על פי הריצוף והעמודים.	

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	מיזוג והסקה: ישו את המידע שניתן להפיק ממפת מידבא למידע שניתן להפיק ממקורות מידע אחרים ויסיקו מסקנות לגבי היתרונות והמגבלות של כל מקור, לדוגמה: חשיפת כנסיית הניאה באתרה כתוצאה מתיאורה במפת מידבא. הסקה: יסיקו מהמקורות ומהממצאים המזכירים את היהודים בירושלים בתקופה הרומית-ביזנטית על מידת קיומו של יישוב יהודי בה, לדוגמה: מממצאי הבית עם המנורות בגן העופל ניתן להסיק על התיישבות יהודית בעיר לפחות בחלק מהתקופה הביזנטית.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון יתרונות ומגבלות בהפקת מידע ממפות עתיקות – מפת מידבא כחקר מקרה - שאלת קיומו של יישוב יהודי בירושלים בתקופה הרומית-ביזנטית □ קהלא קדישא דבירושלם □ הכתובת "וראיתם ופש לבכס" □ יוליאנוס הכופר והיהודים □ אודוקיה והיהודים	

ז. התקופה המוסלמית הקדומה (התקופה הערבית) – עיר הקודש בין אומאים, עבאסים ופאטמים
(מ- 632 עד 1,099)
 (6 שעות)

מטרות:

- יכירו את דת האסלאם – ראשיתה, עיקריה ויחסה לדתות האחרות.
- יכירו את הגורמים לפילוג בדת האסלאם והשלכותיו.
- יסבירו את הסיבות לתמורות בארץ ישראל בעקבות הכיבוש המוסלמי ואת השלכותיהן.
- יסבירו את הסיבות לתמורות המדיניות במעמדה של ארץ ישראל בתקופות המשנה.
- יכירו את יחס השלטון המוסלמי לאתרים מקודשים לדתות אחרות.
- יכירו את התוכן של חוזה עמר ויסבירו את המסקנות העולות ממנו על אופי מעברה של ירושלים לשלטון המוסלמי.
- יסבירו את מידת מהימנותו של חוזה עמר כמקור היסטורי על בסיס קריאה ביקורתית שלו.
- יכירו את הממצאים ואת אופייה של ירושלים בתקופה המוסלמית הקדומה ויסבירו את השלכותיו על מראה העיר, על אוכלוסייתה ועל תחומיה.
- יסבירו את הסיבות לקדושתה של ירושלים לאסלאם ואת השפעתה על מראה העיר.
- יזהו את הסגנון ואת המרכיבים האדריכליים האופייניים לתקופה וינקבו בשמם.
- יכירו את דרכי קיום הפולחן הנוצרי בחסדי השלטון המוסלמי.
- יכירו את הביטויים להתחדשות היישוב היהודי בירושלים ולהתחזקות מעמדו.
- יסבירו את הסיבות שהביאו לצמצום החלק הדרומי של העיר וקיבוע תחומי העיר העתיקה של ירושלים.

מקורות המידע לתקופה: הגניזה הקהירית, שבחי ירושלים, אל-מוקדסי וממצאים בשטח

הצעות דידיקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
במבוא לתקופה זה יוצגו מושגי יסוד בדת האסלאם, כגון: מוחמד, ח'ליף, קוראן, סורה, כעבה, סונים, שיעים, מכה ואל-מדינה, חאג', ג'יהד, רמדאן		- דת האסלאם – ראשיתה, עיקריה ויחסה לדתות האחרות - הגורמים לפילוג בדת האסלאם והשלכותיו	מבוא לדת האסלאם (1 שעות) א. ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הקדומה (2 שעות)

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
נושאי הלימוד	- תמורות בארץ ישראל בעקבות הכיבוש המוסלמי סיבותיהן והשלכותיהן : □ בניית רמלה כעיר בירה לג'ונד פלסטין □ איסלאמיזציה של ארץ ישראל ואוכלוסייתה □ הצטמצמות היישוב בארץ ישראל □ שינוי הזיקה התרבותית מהמערב למזרח □ מגמות של התחזקות והיחלשות במעמד המרכז הרוחני-דתי-יהודי : טבריה ומעבר "שיבת ארץ ישראל" לצור (בסוף התקופה) - תמורות מדיניות במעמדה של ארץ ישראל בתקופות הבאות : אומאית, עבאסית ופאטימית וסיבותיהן - יחס השלטון המוסלמי לאתרים מקודשים לדתות אחרות	השוואה וזיהוי קשרים – סיבה ותוצאה : זיהו את התמורות שחלו בא"י בעקבות הכיבוש המוסלמי ואת השלכותיהם, לדוגמה : בעקבות שינוי השלטון – תהליך התאסלמות האוכלוסייה – המוסלמים הופכים לרוב באוכלוסיית ארץ ישראל לתקופה ארוכה. השוואה וזיהוי קשרים – סיבה ותוצאה : ישו את מעמדה של הארץ בין תקופות המשנה של השלטון הערבי (אומאית, עבאסית ופאטימית) ויסבירו את הסיבות להבדלים, לדוגמה : בתקופה האומאית לארץ ישראל מעמד מרכזי בגלל קרבתה למרכז השלטון האימפריאלי בדמשק.	מן הראוי לתת את הדעת שמתקופה זו ואילך חוזרת התרבות המזרחית להשפיע על ארץ ישראל עד לתקופה הצלבנית.
ב. ירושלים בתקופה המוסלמית הקדומה (3 שעות)	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון חוזה עומאר – אמינותו ותכניו - אופיו של השלטון בירושלים בתקופה המוסלמית הקדומה והשלכותיו על מראה העיר, על אוכלוסייתה ועל תחומיה	הסקה : יסיקו מתוכנו של חוזה עמר על אופי מעברה של ירושלים לשלטון המוסלמי, לדוגמה : ניתן להסיק שהעיר לא נכבשה בקרב. הצדקת הידע והערכתו : יקראו קריאה ביקורתית את חוזה עומאר, יעמדו על סבירותו ואיכותו של המידע וינמקו את מסקנתם לגבי מידת מהימנותו . זיהוי קשרים בין גורמים לתוצאות יקשרו בין הגורם – השלטון המוסלמי – ובין התוצאות – אופייה של העיר והשתנות מעמדם של בני הדתות האחרות, לדוגמה : הופעת מבנים מוסלמים בולטים בירושלים בגלל קדושת העיר לאסלאם, שיבת היהודים לירושלים כתוצאה מהסובלנות הדתית המוסלמית.	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
בדיון על בניית המסגדים בירושלים יוצגו חלקיו האופייניים של מבנה מסגד. מומלץ להשוות בין המבנים הנוצריים למבנים המוסלמיים ולעמוד על הסיבות לדמיון ולשוני. השערות אלו יועלו בתחילת השיעור, כאשר ספרי הלימוד סגורים. לאחר מכן יאומתו ההשערות עם הכתוב בספר.	זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הסיבות לקדושתה של ירושלים לאסלאם ואת השפעתה על מראה העיר, לדוגמה: המסורת המוסלמית על המסע הלילי של מוחמד. בעקבות קדושתה של העיר נבנים בה מבנים מוסלמים מפוארים. זיהוי ושיום: זיהו סגנון ומרכיבים אדריכליים האופייניים לתקופה וישימו אותם, לדוגמה: מחראב, קיבלה, מנבר, ערבסקה, פיאנס העלאת השערות: יעלו השערות מנומקות באשר לגורמים ולסיבות שהביאו להצטמצמות שטחה של העיר בחלקה הדרומי, לדוגמה: הצטמצמות האוכלוסייה, פגעי טבע.	- הסיבות לקדושתה של ירושלים לאסלאם והשפעתה על מראה העיר: □ בניית מסגדים – השתנות קו הרקיע □ שינויים במראה הר הבית ואופיו – כיפת הסלע ומסגד אל-אקצה □ בניית ארמונות שליטי בית אומיה □ איסור על בניית מבני דת חדשים שאינם מוסלמים לימוד בשטח להכרת אתרי התקופה כמבטאים את התמורות בעיר ואת ייחודה של האדריכלות והאמנות המוסלמית אתרים לביקור: • תצפית על הר הבית מהר הזיתים או מהרובע היהודי • ביקור במוזאון מגדל דוד • מבנים אומאיים בחפירות דרום הר הבית - קיום הפולחן הנוצרי בחסדי השלטון המוסלמי - ביטויים להתחדשות היישוב היהודי בירושלים ולהתחזקות מעמדו: □ שיבת היהודים לעיר □ אפשרות הגישה של יהודים להר הבית □ טקס הושענה רבה וקביעת הלוח העברי □ השכונה היהודית □ הקראים □ אבלי ציון - הסיבות שהביאו לצמצום החלק הדרומי של העיר וקיבוע תחומי העיר העתיקה של ירושלים	

יחידה שנייה

ירושלים מהתקופה הצלבנית עד ימינו

ח. התקופה הצלבנית (מ-1099 עד 1187) והתקופה האיובית (1187-1250) האבירים מאירופה כובשים את ירושלים

(11 שעות)

מטרות:

- יסבירו את המניעים למסע הצלב הראשון ואת מהלכו.
- יתארו את מהלך כיבוש ירושלים על ידי הצלבנים ויסבירו את השפעת מכלול התנאים על מהלך כיבושה של העיר.
- ישוו את אופי הכיבוש הצלבני של העיר לאופי הכיבוש הערבי.
- יסבירו את הקשיים של הצלבנים בממלכת ירושלים הראשונה ואת דרכי פתרונם.
- יסבירו את הרקע לקרב קרני חיטין ואת תוצאותיו, ואת הרקע לכינונה של ממלכת ירושלים השנייה במישור החוף.
- יסבירו את הדומה והשונה בין הכיבוש האיובי ובין הכיבוש הצלבני.
- יכירו את הסכם תל אל-עג'ול ואת נסיבות חתימתו ואת כיבוש העיר על ידי החואריזמים והמונגולים.
- יפיקו מידע ממפות T-O על מראה העיר ויסבירו את היתרונות והמגבלות של הפקת מידע ממקור כזה.
- יציגו את הדומה והשונה בין מפות צלבניות ומפת מידבא.
- יתארו את צביונה של ירושלים הצלבנית, יכירו את התמורות שחלו בעיר ובמראה המבנים ותפקודם בתקופה הצלבנית את התמורות שחלו בעיר ובמראה המבנים ותפקודם וישוו את מראה העיר הצלבנית למראה העיר העתיקה בימינו.
- יסבירו את הפעולות שנעשו כדי לשוות לעיר מראה נוצרי וכדי לחזק את מעמדה כבירה.
- יכירו את התמורות שחלו בעיר ובמראה המבנים ותפקודם בתקופה הצלבנית.
- יכירו את הממצאים מהתקופה הצלבנית ואת המרכיבים האדריכליים האופייניים לתקופה וינקבו בשמם.
- יכירו את המסדרים השונים בתקופה הצלבנית וישוו ביניהם.
- יתארו את השתנות פני העיר בתקופה האיובית ויסבירו את הגורמים לכך.
- יציגו את הדומה והשונה בין מבני דת מוסלמיים ומבני דת נוצריים.
- יסבירו את הקשר בין דת שליטי העיר ובין היחס של השלטון לבני הדתות האחרות ויכירו את השפעת חילופי השלטון על היישוב היהודי בעיר.

הצעות זידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
יש להציג את הייחודיות של מסעות הצלב – מסע צבאי ללא רצף טריטוריאלי לארץ המוצא.	זיהוי קשרים – סיבה ותוצאה יסבירו את הגורמים שהביאו למסעי הצלב, לדוגמה: מחסור בקרקעות באירופה מביא ליציאה למסע הצלב. הסקה: יסיקו ממכלול התנאים של ירושלים (הטופוגרפיים, מדיניים, צבאיים, כלכליים תרבותיים, דתיים) על מהלך הכיבוש העיר על ידי הצלבנים, לדוגמה: הטופוגרפיה – הבקעת העיר מהצפון ומהר ציון.	- המניעים למסע הצלב הראשון - מהלך מסע הצלב הראשון - מהלך כיבוש ירושלים הגורמים שהשפיעו עליו	א. הכיבוש הצלבני את ארץ ישראל וירושלים (3 שעות)
	השוואה: ישוו את הכיבוש הצלבני של העיר לכיבוש המוסלמי, לדוגמה: הכיבוש הצלבני הסתיים בטבח בתושבים, לעומת זאת בכיבוש המוסלמי לא היו מעשי טבח. העלאת השערות: יעלו השערות באשר לקשיים של הצלבנים עם הקמת ממלכת ירושלים הראשונה ודרכי פתרונם לדוגמה: קשיים דמוגרפיים – רוב תושבי ממלכת ירושלים היו עוינים לכוח הכובש, ולכן – היסגרות במבצרים.	- אופי הכיבוש הצלבני של העיר לעומת אופיו של הכיבוש המוסלמי - הקשיים של ממלכת ירושלים הראשונה בתחומים אלו: אופי המשטר, דמוגרפיה, ביטחון, כלכלה ודרכי פתרונם	

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
		- הסיבות לבקיעים שהחלו להיווצר בשלטון הצלבנים בארץ	ב. ירושלים עוברת מיד ליד (2 שעות)
		- תוצאות תבוסת הצלבנים בקרב קרני חיטין (1187) - הרקע לכינונה של הממלכה הצלבנית השנייה במישור החוף שבירתה עכו (ויצ'רד לב הארי)	
	השוואה: ישו את הכיבוש האיובי של ירושלים לכיבוש הצלבני, לדוגמה: נקודת הפריצה לעיר זהה, אך הטכניקה של הפריצה שונה.	- הכיבוש האיובי של ירושלים ותוצאותיו לעומת הכיבוש הצלבני	
		- חלקים מירושלים והרשות לבנות בהם ניתנו לצלבנים (בעקבות הסכם תל אל-עג'ול) □ פרידריך השני אל-כמאל האיובי – החששות ההדדיים □ ירושלים נשארת פרוזה □ הגישה הצלבנית לעיר באמצעות פרוזדור מיפו לירושלים	
		- כיבוש העיר על ידי החואריזמים והפלישה המונגולית	
	מיזוג: ישלבו מידע ממפת צלבניות עם מידע ממקורות אחרים לתקופה, לדוגמה: מפות T-O הנראות כדמיוניות, למשל בקו החומה, ועם זאת מציגות את שמות שערי העיר בתקופה הצלבנית, כפי שמופיעים גם במקורות אחרים. השוואה ישו בין המפות הצלבניות לבין מפת מידבא על פי תבחינים כגון: קני"מ, כיוון המפה וביטוי להשקפת עולם של יוצר המפה, לדוגמה: שתי המפות מכוונות למזרח.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון יתרונות ומגבלות בהפקת מידע ממפות עתיקות – מפות צלבניות כחקר מקרה	ג. ירושלים בתקופות הצלבנית והאיובית (6 שעות)

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
האסטרטגיה של הרס ("אדמה חרוכה") תאומץ גם בעתיד על ידי הממלוכים. הסיוור בתוך הכנסיות מיועד לתלמידי בתי הספר הממלכתיים, תלמידי הממ"ד ואחרים המקפידים שלא להיכנס לכנסיות יכירו את המבנים מבחוץ וילמדו עליהם מהכתובים.	זיהוי הכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את כיצד שיוו הצלבנים לעיר אופי נוצרי וחיזקו את מעמדה כבירה, לדוגמה: הפיכת מתחם הר הבית למתחם נוצרי ובניית ארמון המלכים הצלבניים. השוואה: ישו בין מראה העיר בתקופה הצלבנית למראה העיר בתקופה הערבית, לדוגמה: שיקום כנסיית הקבר על בסיס תכנית שונה. השוואה: ישו צביונה של העיר בתקופה הצלבנית למראה העיר העתיקה בימינו על פי תבחינים שיוצעו ע"י הלומדים, לדוגמה: מבחינת האוכלוסייה הרבעים – ברובע הארמני נשארה האוכלוסייה המקורית, לעומת זאת הרובע הסורי היום הוא הרובע המוסלמי. השערה: יעלו הסברים באשר לסיבות להרס הביצורים זמן קצר לאחר הקמתם, לדוגמה: אל-מועט'ם הרס את הביצורים כדי למנוע מהצלבנים לכבוש עיר מבוצרת. זיהוי קשרים – סיבה ותוצאה: יתארו את השתנות פני העיר ויסבירו את הגורם לכך, לדוגמה: שינוי בתפקוד של מבנה – מכנסייה למדרסה – כנסיית סנטה אנה. השוואה: ישו בין מבני דת נוצריים למוסלמיים על פי תבחינים שיעלו התלמידים ויסיקו מכך על ההבדלים, לדוגמה: מיקום המחראב לעומת מיקום האפסיס. זיהוי ושיום: יזהו סגנון בנייה ומרכיבים אדריכליים האופייניים לתקופה וישימו אותם, לדוגמה: סגנון רומנסקי, קשת מחודדת, כריות, עמודים תלויים, קמרונות צולבים.	- מבנים ופעולות שנעשו בעיר כדי לשוות לה אופי נוצרי ולחזק את מעמדה כבירה: □ שיקומה של כנסיית הקבר □ הפיכת מתחם הר הבית למתחם נוצרי – מקדש האדון, מקדש שלמה □ תנופת בנייה של כנסיות באתרים מקודשים לנצרות □ ארמון המלכים הצלבנים - צביונה של ירושלים הצלבנית: □ תחומי העיר □ רבעי העיר □ מבנים בולטים - ביצורה של ירושלים על ידי אל-מועט'ם והסיבות להריסת הביצורים זמן קצר לאחר מכן - השפעת הכיבוש המוסלמי על מראה העיר: □ הפיכת מבני דת נוצריים למבני דת מוסלמיים (סנטה אנה) □ החזרת מבנים מוסלמים שהפכו לנוצרים לייעודם המקורי (מסגד אל-אקצא) □ תנופת בנייה של מבני דת מוסלמים בהר הבית לימוד בשטח להכרת אתרי התקופה המבטאים את התמורות בעיר ואת ייחודה של האדריכלות והאמנות הצלבנית אתרים לביקור: אתרי הר הזיתים והר ציון, אולם הסעודה האחרונה, כנסיית הקבר, סנטה אנה, הבזאר הצלבני בקרדו, המצודה, סנט מרי	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
דפוס זה של התנהגות השליטים בעיר כלפי בני אמונה השונה משלהם עובר כחוט השני בתולדותיה של העיר בתקופות השונות.	השוואה: ישו בין המסדרים השונים על פי תבחינים שונים, לדוגמה: הטמפלרים שומרים על הדרכים וההוספטררים – מארחים עולי רגל. הסקה: יסיקו ויכלילו לגבי דפוס ההתנהגות של השליטים בעיר: מיטיבים עם בני אמונתם, ולעומת זאת מצרים את צעדיהם של בני הדתות האחרות. לדוגמה: תחת השלטון הנוצרי-צלבני אין למוסלמים וליהודים חופש פולחן, ולעומת זאת השלטון המוסלמי-האיובי מאפשר לנוצרים וליהודים חופש פולחן.	- מבנה החברה הצלבנית וביטוייו במסדרים השונים (טמפלרים, הוספיטלרים, טבטוניים, סנט-לזרוס) - הקשר בין דת שליטי העיר ובין היחס של השלטון לבני הדתות האחרות - השפעת חילופי השלטון על היישוב היהודי בעיר: (שיבת היהודים לירושלים בעקבות קריאתו של צללח א-דין) - בריחת היהודים לשכם בעקבות הכיבוש המונגולי	

ט. התקופה הממלוכית – עיר גזירה ובנייה מפוארת (מ-1260 עד 1517)

(6 שעות)

מטרות:

- יכירו את מקורם של הממלוכים יסבירו את הרקע לעליית כוחם במצרים.
- יתארו את אופי השלטון הממלוכי ויסבירו כיצד גורמים שונים השפיעו על מאפייניו.
- יכירו את קרב עין חרוד ויסבירו את חשיבותו בבלימת המונגולים ובגירוש הצלבנים.
- יסבירו את הסיבות להרס ולהזנחה של מישור החוף על ידי הממלוכים.
- יתארו את חזותה של ירושלים הממלוכית ויסבירו את הגורמים למעמדה בתחומים השונים ואת ההשלכות הנובעות מכך.
- יכירו ויזהו את סוגי המבנים והמוסדות הממלוכים ואת מאפייני הבנייה הממלוכית ותפרוסתה בעיר.
- יסבירו את הסיבות לתנופת הבנייה במתחם הר הבית ובסביבתו.
- יתארו את חידוש הקהילה היהודית בזמנו של הרמב"ן.
- יסבירו את המניעים לעליית יהודים לירושלים ואת הגורמים לשינויים בהרכב העדתי במהלך התקופה.
- יכירו את יחס השלטון הממלוכי אל היהודים.
- יכירו את הסכסוך סביב בית הכנסת בחצר האשכנזים ואת השפעתו על הקהילה היהודית.
- יכירו את האוכלוסייה הנוצרית בעיר – את הרכבה ואת תפרוסתה.
- יכירו את הר ציון ומבניו העיקריים בתקופה הממלוכית, יסבירו את עקרון ההמשכיות באתרים הקדושים בו ואת קדושתם לכמה דתות בו-זמנית.
- יתארו את המאבק על הר ציון ויסבירו את השפעתו על תפרוסת היהודים והנוצרים בעיר.
- ידונו בשאלת זיהוי בית כנסת הרמב"ן ויסבירו את הטיעונים השונים בדיון זה.

מקורות המידע לתקופה: המדריך המופלא לתולדות ירושלים וחברון, אגרת **רבי עובדיה מברטנורא**, **אגרות הרמב"ן**, **כפתור ופרח**, אגרת של רבי יעקב מורונו, ממצאים בשטח

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. ארץ ישראל בתקופה הממלוכית (1 שעות)	- מקורם של הממלוכים והרקע לעליית כוחם במצרים		

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	- מקורות ההשפעה על מאפייני השלטון הממלוכי: האסלאם, המסגרת הצבאית ודרכי הורשת השלטון - חשיבותו של קרב עין חרוז בבלימת המונגולים ובגירוש הצלבנים (עין גילוד) - הסיבות להרס ולהזנחה של מישור החוף על ידי הממלוכים	הסקה: יסיקו כיצד הגורמים השונים השפיעו על מאפייני השלטון הממלוכי, לדוגמה: היותם של הממלוכים מתאסלמים הביאה לשלטון בעל אופי אסלאמי מובהק. השערה, הצדקת הידע והערכתו: ישערו מהן הסיבות להרס ולהזנחה של מישור החוף ויעריכו את מידת התקיפות של ההשערות דוגמה להשערה תקפה: חשש מנפילת ערים מבוצרות בידי הצלבנים; דוגמה להשערה לוגית אך לא תקפה: הידלדלות מקורות כספיים.	השערות אלו יועלו בתחילת השיעור, כאשר ספרי הלימוד סגורים. לאחר מכן יאומתו ההשערות עם הכתוב בספר.
ב. ירושלים הממלוכית – מראה עיר ומעמדה (3 שעות)	- מעמדה של ירושלים בתקופה הממלוכית, הגורמים לו והשלכותיו: □ מעמד מנהלי שולי – רחוקה מדרכי הדואר – עיר גִּזְרָה □ לירושלים אין חשיבות ביטחונית – חומותיה פרוצות □ חשיבות דתית – זירה למפעלי בנייה ממלוכים ויעד לעלייה מוסלמית לרגל (מיארה) ולהתיישבות של אנשי דת מוסלמיים (צופים, דרווישים) - חזותה של ירושלים הממלוכית: □ ירושלים עיר פרוזה, בתחומי העיר אין שינוי □ בנייה איסלאמית נרחבת בעיר (ואקף) לימוד בשטח להכרת מאפייני הארכיטקטורה הממלוכית: אבלק	הסקה: יסבירו את הגורמים למעמדה של ירושלים בתחומים השונים ואת ההשלכות הנובעות מכך, לדוגמה: כיוון שהמרכז הפוליטי הממלוכי נמצא בקהיר - ירושלים אינה חשובה מבחינה פוליטית ולכן היא רחוקה מדרכי הדואר. הסקה: יסיקו ממאפייני השלטון הממלוכי על חזותה של העיר בתקופה, לדוגמה: היותו של השלטון הממלוכי שלטון של מתאסלמים וחוסר האפשרות להוריש את השלטון מביא לבנייה של מוסדות הקדש רבים. זיהוי רכיבים ושיום: זיהו את מאפייני הבנייה הממלוכית ויקראו בשםם, לדוגמה: אבלק.	קיים מתח מובהק בין היותה של ירושלים שולית מבחינה אזרחית (היא אפילו משמשת מקום הגליה לפקידים ממלוכים שסרחו) לבין היותה עיר קדושה לאסלאם. מתח זה בא לידי ביטוי בתקופות נוספות שבהן השלטון בירושלים הוא מוסלמי.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
ג. האוכלוסייה (2 שעות)	לימוד בשטח להכרת סוגי המוסדות והמבנים בירושלים: ח'אנקה, ריבאט, סביל, מדרסה, זאווייה, קברים, שווקים, ח'אנים, בתי מרחץ - הבנייה בהר הבית ובסביבתו (אל חארם א-שריף) אתרים לביקור: • מבנים ברחוב השלשלת מדרסה אל צלאחיה וכו' • הקבר הממלוכי ליד בריכת ממילא • מתחם הר הבית: מסגד אל אקצה, מאזני יום הדין, סביל קאיתבאי • שער האריות • מוזאון מגדל דוד - חידוש הקהילה היהודית בזמנו של הרמב"ן 1267 - המניעים לעליית יהודים לירושלים והגורמים לשינויים בהרכב העדתי במהלך התקופה - יחס השלטון הממלוכי אל היהודים – בני חסות: הגנה והגבלות ופרשת בית הכנסת בחצר האשכנזים	זיהוי רכיבים ושיום: זיהו את המוסדות והמבנים הממלוכיים ויקראו בשמם, לדוגמה: מדרסה. השערה: יעלו השערות בנוגע לסתירה בין מעמדה השולי של העיר ובין תנופת הבנייה המפוארת בה, לדוגמה: איך יכול להיות שעיר בעלת מעמד נמוך זוכה לתנופת בנייה – התקופות האסלאמיות מתאפיינות באי התאמה בין המעמד הפוליטי לבין המעמד הדתי. הסקה: יסבירו את הסיבות לתפרוסת המבנים הממלוכים בעיר על סמך סימונם על גבי מפת העיר הסקה: יסבירו את המניעים לעליית יהודים לירושלים ויסיקו מכאן לגבי השינויים בהרכב העדתי במהלך התקופה, לדוגמה: גירוש ספרד הביא לעלייה יהודית לירושלים ולשינוי בהרכב הקהילה לרוב ספרדי.	סימון מבנים במפה דורש פיתוח מיומנויות השימוש במפה. הסיור במתחם הר הבית מיועד לתלמידים בבתי הספר הממלכתיים, תלמידי הממ"ד ואחרים המקפידים שלא להיכנס למתחם יצפו על המבנים מבחוץ וילמדו עליהם מהכתובים. הקהילה היהודית כללה: אשכנזים, מוסתערבים, ספרדים (גירוש ספרד)

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
כדאי להבחין בין הנוצרים המזרחיים, שנתפסו כחלק מאוכלוסיית העיר לבין הנוצרים המערביים, שיוצגו על ידי הפרנציסקאנים ונתפסו כמייצגי הצלבנים. בסיוור רצוי להפנות את תשומת לבם של התלמידים לשני סוגיות: המשכיות של מסורות קדושה של אתרים בעיר וקיומם של אתרים הקדושים בו-זמנית לבני שלוש הדתות.	זיהוי רכיבים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לתמורות בתפרוסת האוכלוסייה בעיר, לדוגמה, המאבק על הר ציון הביא את היהודים והנוצרים לנטוש את מקום מגוריהם בהר ציון, את היהודים – לעבור לחצר האשכנזים ואת הנוצרים הפרנציסקאנים – לעבור לסן-סלבדור. טיעון, הצדקת הידע והערכתו: יעלו טענות וטענות נגד אודות זיהויו של בית כנסת הרמב"ן ויצדיקו טענות אלה באמצעות ראיות ו/או הסברים מנומקים לדוגמה: הטענה – זה אינו ביי"כ הרמב"ן, כי ביי"כ זה מתואר כמבנה בעל כיפה, בשעה שהמבנה הקיים בשטח חסר כיפה.	- האוכלוסייה הנוצרית בעיר – הרכבה ותפרוסתה לימוד בשטח: להבנת המאבק הבין דתי על הר ציון (גזירת הים) והשפעתו על תפרוסת היהודים והנוצרים בעיר אתרים לביקור: הר ציון ומבנה קבר דוד לימוד בשטח להבנת הטיעונים בדיון על זיהויו של בית כנסת הרמב"ן פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון לשאלת זיהוי בית כנסת הרמב"ן אתר לביקור: בית כנסת הרמב"ן	

י. התקופה העות'מאנית: ירושלים העיר הנידחת (עד ראשית המאה הי"ט מ-1517 עד 1799)
מעירו של סולימאן 'המפואר' לעיר מוזנחת ושולית

(6 שעות)

מטרות:

- יסבירו את הגורמים לעלייתה ולנפילתה של האימפריה העות'מאנית ואת השפעתם על ארץ ישראל.
- יסבירו את הקשר בין מצבה של האימפריה במהלך השנים לבין השתנות מראה ירושלים.
- יכירו את מפעלי הבנייה של סולימאן 'המפואר' בירושלים.
- יסבירו את הקשר בין התפקוד של מבנה בעיר לבין צורתו.
- יסבירו את התהליכים שהביאו לתמורות באוכלוסייה היהודית בירושלים.
- יכירו את מבני בתי הכנסת הספרדיים ויסבירו את ייחודם.
- יסבירו את התהליכים שהביאו לתמורות באוכלוסייה המוסלמית בירושלים.

מקורות המידע לתקופה: ארכיונים של האימפריה העות'מאנית, צווים שולטניים, מסמכי בית הדין השרעי, מפקדי אוכלוסין, ספרי זיכרונות, מבנים

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. ארץ ישראל בתקופה העות'מאנית (1 שעה)	- הגורמים לעלייתה ולנפילתה של האימפריה העות'מאנית והשפעתם על ארץ ישראל	ניתוח והסקה: יסבירו את הגורמים לעלייתה ולנפילתה של האימפריה העות'מאנית, לדוגמה: ארגון מחוזות האימפריה העות'מאנית איפשר מצד אחד שלטון חזק, אך מצד אחר במהלך הזמן ארגון זה הביא להיחלשותה. זיהוי רכיבים – סיבה ותוצאה: יאתרו את הגורמים שהשפיעו על עלייתה ונפילתה של האימפריה העות'מאנית ויסבירו את השפעתם של גורמים אלה על הבנייה, התשתיות והכלכלה בארץ ישראל לדוגמה: אחרי ימי סולימאן 'המפואר' – הזנחה של הארץ.	מטרת לימוד סוגיה זו היא הבנת הרקע לתהליכים שיתרחשו באימפריה במאה ה-19, ורצוי שהמורה יהיה ממוקד במטרה זו.
ב. ירושלים העות'מאנית (3 שעות)			

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
	- תמורות בחזותה של העיר	זיהוי רכיבים – סיבה ותוצאה: יקשרו בין מצבה של האימפריה במהלך השנים לבין השתנות מראה ירושלים. לדוגמה: בנייה מפוארת בתקופת סולימן "המפואר" לעומת הזנחת מפעלי המים בעיר בתקופה מאוחרת יותר.	
	לימוד בשטח להכרת פועלו של סולימן "המפואר" בירושלים: שיקום ושיפוץ חומות העיר, בניית שווקים, שיפוץ מבני דת, בניית סבילים , שיקום אמות המים אתרים לביקור: חומות העיר העתיקה, בריכת השולטן והסביל, שערי העיר העתיקה	זיהוי קשרים: יקשרו בין התפקוד של מבנה בעיר לבין צורתו, לדוגמה: בגלל הצורך בהגנה – מבנה שער בגישה עקיפה.	מלבד ההמחשה בסיוור ניתן גם ללמד את הנושא בדרך של העלאת השערות (לדוגמה: מדוע יש לשער צורה מיוחדת), או בדרך של זיהוי (איזה סוג שער זה?)
ג. האוכלוסייה בעיר 2 שעות	- התהליכים שהביאו לתמורות באוכלוסייה היהודית בירושלים: □ המגבלות שהטיל השער העליון והכללתה של ירושלים בארבע ערי הקודש□ התחזקות הקהילה הספרדית בירושלים□ הניסיון לחידושה של הקהילה האשכנזית בירושלים על ידי רבי יהודה החסיד וחסידיו□ המאבק בין ירושלים לצפת על חידוש הסמיכה	הסקה: יזהו ויסבירו את התהליכים שהביאו לתמורות באוכלוסייה היהודית בירושלים, לדוגמה: עליית רבי יהודה החסיד ותלמידיו הביאה לקץ הנוכחות האשכנזית בעיר עד לשליש המאה ה-19.	התחזקות הקהילה הספרדית: עליית ת"ח מהמגרב ומתורכיה ופועלה בעיר: כהונת החכם באשי , הקמת ישיבות, הקמת ועד פקידי קושטא בתורכיה, ייסוד ישיבת המקובלים "בית-אל"
	לימוד בשטח להכרת מבני הקהילה הספרדית אתר לביקור: בתי הכנסת הספרדים - התהליכים שהביאו לתמורות באוכלוסייה המוסלמית בירושלים: הגירתן לירושלים והתחזקותן של משפחות מוסלמיות (נשאשיבי, חוסייני, עלאמי, חלאדי)	שאלת שאלות יעלו שאלות על סמך הנראה בשטח לדוגמה: מדוע בתי הכנסת הספרדים הם כל כך נמוכים?	

יא. המאה ה-19 – עידן המפנה (מ-1799 עד 1917)

(26 שעות)

מטרות:

- יכירו את מסע נפוליאון ויסבירו את הסיבות לבחירתו כאירוע פותח לתקופה.
- יסבירו את הגורמים למעורבות של המעצמות באימפריה העות'מאנית, יתארו את תהליך מעורבות המעצמות ויסבירו כיצד כל שלב השפיע על השלב שאחריו.
- יסבירו את ההשפעה של שנות שלטונו של מוחמד עלי על אופי השלטון העות'מאני בארץ ישראל.
- יסבירו את הסיבות להחזרת השלטון העות'מאני על ארץ ישראל ואת פעולותיהן של המעצמות להשארת השלטון העות'מאני בחולשתו
- יסבירו את התוצאות של "דריסת הרגל" של המעצמות בשטחי האימפריה.
- יסבירו את הסיבות להיותה של ארץ ישראל מחוז מוזנח בשולי האימפריה ואת ההשפעה של כניסת אמצעים טכנולוגיים חדשים.
- יתארו את התמורות שחלו בירושלים במהלך המאה ה-19 ויסבירו את הגורמים להן.
- יסבירו את היתרונות ואת החסרונות של מעורבות המעצמות בירושלים.
- יתארו ויסבירו את התהליכים הדמוגרפיים באוכלוסייה היהודית בירושלים במאה ה-19.
- יתארו את תהליך היציאה מהחומות ויסבירו את הגורמים לו.
- יכירו את המבנים של המעצמות בירושלים מתקופה זו ואת הגורמים שהשפיעו על מיקומם, תפקודם ועיצובם.
- יכירו את הסגנונות האדריכליים המקובלים בבניית המעצמות במאה ה-19 ויזהו מרכיבים אלה במבני התקופה.
- יתארו את התפרוסת המרחבית של פעילות המעצמות בירושלים ויסבירו את סיבותיה.
- יתארו את הייחודיות של המושבה הגרמנית בירושלים ואת האוכלוסייה הטמפלרית.
- יכירו את המוסדות והשכונות היהודיות שנבנו מחוץ לחומות, את הסוגים השונים של השכונות, יתארו את התפרוסת המרחבית שלהן ויסבירו את סיבותיה.
- יכירו את הבנייה הערבית (המוסלמית והנוצרית) מחוץ לחומות, יזהו את מרכיביה האדריכליים, יתארו את התפרוסת המרחבית של השכונות הערביות ויסבירו את סיבותיה.
- יתארו את הדומה ואת השונה בתהליך היציאה מהחומות של היהודים, הנוצרים והמוסלמים ויסבירו את הסיבות לשונות.
- יסבירו את תהליכי המודרניזציה ביישוב היהודי, את הטיעונים בעד ונגד חדירת המודרניזציה.
- יסבירו את הטיעונים בעד ונגד קביעת המאה ה-19 כתקופה העומדת בפני עצמה.

מקורות המידע לתקופה: מסמכים מארכיון "השער העליון", **ארכיון בית הדין השרעי**, העיתונות הכתובה, ספרי ביוגרפיה, ספרות נוסעים, מפקד מונטיפיורי, נתונים דמוגרפיים, תמונות ומפות מהתקופה ומבנים שנבנו בתקופה זו

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. תהליכים גיאופוליטיים במאה ה-19 והשפעתם על ארץ ישראל 5 שעות	- מסע נפוליאון כאירוע פותח לתקופה - הגורמים למעורבות, ישירה ועקיפה, של המעצמות באימפריה העות'מאנית: □ חשיבותו הגיאופוליטית של המזרח התיכון □ חולשתה של האימפריה העות'מאנית ("האיש החולה על הבוספורוס") □ החשש ממלחמה בין המעצמות - תהליך מעורבות המעצמות באימפריה העות'מאנית - השפעת שנות שלטונו של מוחמד עלי על אופי השלטון העות'מאני בארץ ישראל	זיהוי רכיבים וקשרים: יסבירו את הגורמים למעורבות של המעצמות באימפריה העות'מאנית, לדוגמה: התחרות בין אנגליה לצרפת על השליטה במזרח התיכון הביאה למעורבות של המעצמות באימפריה העות'מאנית. ניתוח, זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: ינתחו קשרים בין גורמים לתוצאות ברצף של תהליכים, לדוגמה: שקיעת האימפריה העות'מאנית ← כיבוש על ידי מוחמד עלי ← הרפורמות שהנהיג מוחמד עלי ← כניסת המעצמות לשטחי האימפריה. הסקה: יסיקו מההשפעה של שנות שלטונו של מוחמד עלי על אופי השלטון העות'מאני בארץ ישראל, לדוגמה: שלטון חזק	החוקרים סבורים שעידן המפנה בארץ החל לאחר כיבוש נפוליאון ב-1799. תקופה זו גולשת אל תחילתה של המאה ה-20 - עד כיבוש הארץ על ידי הבריטים. בהזדמנות זאת ניתן להעלות לדיון את הסוגיה על פי מה קובעים תחילתה וסופה של תקופה היסטורית. ראו דיון בסוגיה זאת גם בתקופה הרומית. המטרה היא שהלומדים יראו ראייה כוללת רצף של אירועים, כלומר: תוצאה של אירוע מסוים מהווה גורם או זרז להתרחשותו של האירוע הבא.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
	- החזרת השלטון העות'מאני על ארץ ישראל ופעולותיהן של המעצמות להשאת השלטון העות'מאני בחולשתו - הביטויים של "דריסת הרגל" של המעצמות בשטחי האימפריה: □ קפיטולציות, תנטי'מת □ קונסולים ובני חסות □ מוסדות דת ונציגויות דתיות - הגורמים להיותה של ארץ ישראל מחוז מוזנח בשולי האימפריה (ביצות, הזנחת תשתיות) והשפעת כניסה של אמצעים טכנולוגיים חדשים (חשמל, טלגרף) וראשית העליות הציוניות	הסקה: יסיקו מהחזרת השלטון העות'מאני על ארץ ישראל לפעולותיהן של המעצמות להשאת השלטון העות'מאני בחולשתו לדוגמה: רצון לשמור על חופש פעולה בא"י הסקה: יסבירו את התוצאות של "דריסת הרגל" של המעצמות בשטחי האימפריה, לדוגמה: הקמת קונסוליות. השערה: ישערו מהן הסיבות להיותה של ארץ ישראל מחוז מוזנח בשולי האימפריה (ביצות, הזנחת תשתיות) ומהן התוצאות של כניסת אמצעים טכנולוגיים חדשים (חשמל, טלגרף) לדוגמה: שיפור רמת החיים.	
ב. ירושלים משנה את פניה (5 שעות)	- תמורות בירושלים במהלך המאה ה-19: □ גידול באוכלוסייה ובשטח □ מודרניזציה – הקמת בתי דואר, בתי ספר, בתי חולים □ התחזקות המעמד הפוליטי והדתי של העיר – הקמת קונסוליות, ביקורי אח"מים, הקמת מוסדות דת, פעילות המיסיון - הגורמים לתמורות בירושלים: □ מעורבות המעצמות בעיר □ גידול האוכלוסייה פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון מעורבות המעצמות בירושלים – יתרון או חיסרון?	השוואה: יתארו את התמורות שחלו בירושלים במהלך המאה ה-19 (בין סופה של התקופה לראשיתה) לדוגמה: הקמת ביי"ח השערה: יעלו השערות אודות הגורמים לתמורות בירושלים ויסבירו כיוון אפשרי למהלך חקר עתידי, לדוגמה: הגידול באוכלוסייה עקב ריבוי טבעי גבוה טיעון: יעלו טענות וטענות נגד בנוגע ליתרונות ולחסרונות במעורבות המעצמות בירושלים, לדוגמה: בניית בתי חולים ע"י המיסיון – טוב או רע ליהודים?	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ג. יהודים בירושלים (3 שעות)	- התהליכים שהשפיעו על מאפייני האוכלוסייה היהודית בעיר: □ האוכלוסייה היהודית הופכת לרוב (חישובי קיצים, שיפור המצב בארץ ובדרכים אליה, בריחה מההשכלה, האסונות בצפת) □ האוכלוסייה האשכנזית הופכת לרוב בקרב האוכלוסייה היהודית (ביטול החוב על "החורבה" ועליית תלמידי הגר"א) □ גידול במספר העדות היהודיות (פיצול בעדות בגלל "החלוקה", עליית תימנים – "אעלה בתמר")	הסקה: יסיקו מנתונים סטטיסטיים רלוונטיים על תהליכים דמוגרפיים באוכלוסייה היהודית בירושלים במאה ה-19, לדוגמה: גידול באוכלוסייה השערה: יעלו השערות באשר לסיבות לגידול האוכלוסייה ויאמתו אותן, לדוגמה: שיפור תנאי ההיגיינה בעיר, עליות החסידים.	יש להיעזר בנתונים סטטיסטיים. השערות אלו יועלו בתחילת השיעור, כאשר ספרי הלימוד סגורים. לאחר מכן יאומתו ההשערות עם הכתוב בספר.
ד. "הרחיבי מקום אוהלך" (7 שעות)	- היציאה מהחומות והגורמים לה לימוד בשטח להכרת בניית המעצמות בירושלים אתרים לביקור: מבנים לאורך רחוב הנביאים, ובסביבות העיר העתיקה	השערה: יעלו השערות באשר לגורמים לתהליך היציאה מהחומות ויאמתו אותן, לדוגמה: צפיפות בתוך העיר, שיפור במצב הביטחון. השוואה: ישו בין הבנייה של המעצמות על פי תבחינים נתונים, לדוגמה: הכנסייה הרוסית – סגנון פרובוסלבי, כנסיית סנט ג'ון – סגנון גותי. זיהוי ושיום: יזהו בשטח מאפיינים סגנוניים שנלמדו לימוד עיוני ויציינו את שמם, לדוגמה: בית החולים האיטלקי – מאפייני בנייה בסגנון רנסנס וגותי; בית החולים האנגליקני – מאפייני בנייה בריטיים קולוניאליים.	השערות אלו יועלו בתחילת השיעור, כאשר ספרי הלימוד סגורים. לאחר מכן יאומתו ההשערות עם הכתוב בספר.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
ההתיישבות הטמפלרית בירושלים היא חלק מתהליך חדש ומיוחד בארץ ישראל. מומלץ להתמקד בחמש השכונות הראשונות שנבנו מחוץ לחומה. נושא השכונות יילמד בדרך של מיון והשוואה, ניתן להיעזר במיון ב"ספר תקנות" של השכונות. האתרים המופיעים ברשימה הם רק דוגמאות לאתרים שיכולים לשמש ללימוד הנושא	הסקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של פעילות המעצמות בירושלים ויסיקו לגבי סיבותיה. לדוגמה: ריכוז הבנייה לאורך קו הרכס של רח' הנביאים בגלל הבולטות בנוף. זיהוי רכיבים והשוואה: ינתחו של תופעה ייחודית בנוף על פי התבחינים הבאים: אופי האוכלוסייה, המניעים לבנייה, מראה המבנים, סגנון אדריכלי, התפקוד של המבנים, התפרוסת המרחבית של הבנייה, מיקום הבניינים, לדוגמה: בנייה אירופאית גרמנית בירושלים – הדומה והשונה בין סגנון הבנייה המקומית לבין סגנון שהובא מגרמניה. מיון: ימיינו את שכונות המגורים בעיר על פי תבחינים שבמוקד התוכן, לדוגמה: מיון השכונות היהודיות מבחינה ארגונית (חברה, עדה, פילנתרופיה) ומבחינה אדריכלית (שכונת חצר ובתי טורים). זיהוי והשוואה: יזהו בשטח וישוו בין מאפייני סביבות חיים (שכונות) שנלמדו בכיתה על פי תבחינים שהתלמידים יתנו (לדוגמה: עיצוב המבנים), לדוגמה: מאפייניה של שכונת בית דוד לעומת מאפייני משכנות שאננים. הסקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של השכונות היהודיות ויסיירו את סיבותיה של תפרוסת זו, לדוגמה: ריכוז שכונות יהודיות לאורך רח' יפו בגלל היותו ציר תנועה ראשי	לימוד בשטח להכרת ייחודה של המושבה הגרמנית-טמפלרית אתרים לביקור: המושבה הגרמנית לימוד בשטח להכרת הבנייה היהודית ומאפייניה אתרים לביקור: משכנות שאננים, מחנה ישראל, נחלת שבעה, בית דוד, מאה שערים, בית החולים רוטשילד	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
	לימוד בשטח להכרת הבנייה המוסלמית והנוצרית אתרים לביקור: קטמון (הישנה) אבו-טור, מוסררה (מורשה), שיד ג'ארה	זיהוי ושיום יזהו בשטח מאפיינים סגנוניים שנלמדו ויציינו את שמם, לדוגמה: בית ליוואן, סגנון אקלקטי. הסקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של השכונות הערביות ויסבירו את סיבותיה של תפרוסת זו, לדוגמה: שכונת □ חומיינים בקרבה לרובע המוסלמי.	
	- סיכום: הדומה והשונה בתהליך היציאה מהחומות של היהודים, הנוצרים והמוסלמים	השוואה והסקה: ישוו בין תהליך היציאה מהחומות של הנוצרים, היהודים והמוסלמים על פי קריטריונים שיוצעו על ידי הלומדים ויסיקו לגבי הגורמים לשונות, לדוגמה: הזמן – הנוצרים ראשונים, היהודים שניים והמוסלמים אחרונים; הסיבה – מעורבות המעצמות הביאה לתחילת הבנייה.	
	ה. תהליכים ביישוב היהודי (6 שעות) - תהליכי מודרניזציה ביישוב היהודי: יצרנות (פרודוקטיביזציה), הקמת מוסדות חינוך מודרניים (בצלאל, סמינר דוד ילין), התעוררות מחשבות לאומיות (מלחמת השפות) - הגורמים לתהליכים שחלו ביישוב היהודי: □ המאבק במיסיון: ניסיונות החרם, בניית מוסדות מתחרים (בעיקר בתי חולים) □ חדירת רעיונות חדשניים □ השפעת היישוב החדש - סיבות למתחים ביישוב היהודי: □ יישוב ישן מול יישוב חדש □ ההבדלים בין הספרדים לאשכנזים בדרכי חלוקת כספי "החלוקה" (פקאו"ם)	השערה: יעלו השערות באשר לגורמים לתהליכי המודרניזציה שחלו ביישוב היהודי ויסבירו באיזו מידה השערותם ניתנת לאישוש או הפרכה. יסבירו על סמך מה שערותם את השערותם, לדוגמה: המאבק במיסיון. הסקה: יסבירו את הסיבות למתחים ביישוב היהודי, לדוגמה: יעלו ההבדלים בין הספרדים לאשכנזים בדרכי חלוקת כספי "החלוקה"	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
	טיעון: יעלו טענות בעד ונגד חדירת המודרניזציה ויצדיקו טענותיהם באמצעות ראיות, לדוגמה: כניסת ההשכלה - סכנת התבוללות ויציאה לתרבות רעה (החרמת ספריית אברבנאל) לעומת הרחבת אופקים ויצירת קשר עם העולם. בימינו – השימוש שעושה המגזר החרדי בספרייה הלאומית. טיעון: יעלו טענות וינמקו אותם על בסיס הנלמד, לדוגמה: המאה ה-19 היא תקופה העומדת בפני עצמה, הטענה -בתקופה זו בולטים תופעות ותהליכים ייחודיים שלא היו בתקופות קודמות, למשל: כניסת המודרנה, חדירת מעצמות זרות מערביות לארץ, שינויים דמוגרפיים.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון תהליך חדירת המודרניזציה לאורחות החיים - חיוב ושלילה – פולמוס חותך תקופות פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון הטיעונים לקביעת המאה ה-19 כתקופה העומדת בפני עצמה בתולדות ארץ ישראל וירושלים	מן הראוי לציין שהוויכוח בין שוללי המודרניזציה ומחייביה קיים גם בימינו בין מגזרים שונים באוכלוסיה ובין שכבות הגיל השונות. בסיכומו של דבר המודרנה "מחללת באטיות פנימה" גם בקרב המתנגדים לה, לדוגמה: בזמנו החרים החרדים את ספריית אברבנאל ואילו היום הם ממלאים את אולמי הקריאה של הספרייה הלאומית. דיון זה מטרתו סיכום הפרק כולו.

יב. תקופת המנדט – שלטון הבריטים בארץ (מ-1917 עד 1948)

(13 שעות)

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: מהלכי הכיבוש הבריטי את ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה, הגורמים לתמורות בפיתוח הארץ בתקופת המנדט, כתב המנדט, המחתרות, עימותים בין יהודים לערבים, תכנית החלוקה, המאבק בבריטים וסיום המנדט, כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחטי"ע.

המטרות:

- יכירו את הגישות השונות בציונות לגבי שאלת ירושלים וישוו ביניהן.
- יכירו את מסמך ההסתדרות הציונית לוועדת פיל ויסבירו את השפעתו על קביעת גבולות העיר.
- יכירו את סיפור כיבושה של ירושלים על ידי הבריטים.
- יסבירו את הקשר בין פועלם של הבריטים בירושלים ובין הגישה האנגליקנית לארץ ישראל.
- יסבירו את עקרונות התכנון העירוני של הבריטים את תרומתם לתכנון והפיתוח המודרניים של העיר ולשימור אופייה המיוחד.
- יסבירו את הפעולות שנעשו על ידי היישוב העברי ושלטונות המנדט לחיזוק מעמדה של ירושלים העברית.
- יכירו את הבנייה הבריטית בירושלים, יזהו וישיימו את מרכיביה האדריכליים ויסבירו את תפוסתה המרחבית.
- יכירו ויזהו את הבנייה העברית בירושלים, את עקרונות התכנון של שכונות הגנים, את הסגנון הבין-לאומי, וישיימו את מרכיביו.
- יכירו ויזהו את ההבדלים בכיווני התפשטותן של השכונות היהודיות והשכונות הערביות בעיר ואת השפעת כיוונים אלה על חלוקת העיר במלחמת העצמאות.
- יסבירו כיצד מגזרי התעסוקה השפיעו על אופייה הדמוגרפי של העיר.
- יסבירו את ההבדלים בכיווני התפשטותן של השכונות היהודיות והשכונות הערביות בעיר ואת השפעת כיוונים אלה על חלוקת העיר במלחמת העצמאות.
- יסבירו את מטרותיהן של המחותרות שפעלו בירושלים והשפעתן על ההיערכות הצבאית בעיר.

מקורות המידע לתקופה: יומנים וספרי זיכרונות, תעודות ומסמכים (לדוגמה: הארכיון הציוני, ארכיון עיריית ירושלים), **תכניות מתאר**, מפות ועיתונים, מבנים בירושלים מהתקופה

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד א. ירושלים בראי הציונות (4 שעות)
	טיעון: ישו בין הגישות הציוניות השונות בשאלת ירושלים, יציגו את העמדות השונות בליווי ראיות והסברים. יביעו עמדה מנומקת לגבי ריבוי הגישות והדעות ששררו בקרב אנשי היישוב היהודי לדוגמה: עמדתם של אוסישקין לעומת עמדתו של ברל כצנלסון.	- הגישות הציוניות השונות בשאלת ירושלים ותכנית החלוקה	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	- הצעת ההסתדרות הציונית בשאלת ירושלים בעקבות <i>ועדת פיל</i>	הפקת מידע וזיהוי רכיבים וקשרים – עמדות מפורשות והנחות סמויות: ינתחו ויפיקו מידע ממסמך היסטורי ויסיקו לגבי מידת השפעתו על קביעת גבולות העיר בעתיד. לדוגמה: מהי מידת ההשפעה של המוצג ב"מפת הקרקעות בבעלות יהודית" על קביעת גבולות העיר היהודית בעתיד.	
ב. שינויים ותמורות בירושלים המנדטורית (7 שעות)	- סיפור כיבושה של ירושלים על ידי הבריטים - זיקתם של האנגלים לכתבי הקודש והשפעתה על מעמדה של ירושלים ועל פועלם בעיר (קביעת ירושלים כמרכז השלטון הבריטי בארץ ישראל – ארמון הנציב) - תרומת הבריטים לתכנון והפיתוח המודרניים של העיר: □ קביעת תכניות מתאר □ פיתוח תשתיות בעיר (סלילת כבישים, מים, חשמל וביוב) □ בניית מבני מינהל ושלטון - פועלם של הבריטים לשימור אופייה המיוחד של ירושלים: □ שימור החומות ומתחם העיר העתיקה □ איסור בנייה שלא באבן □ שמירה על קו רקיע - פעולות לחיזוק מעמדה של ירושלים העברית: □ בניית מוסדות ציבור לאומיים – המוסדות הלאומיים, האוניברסיטה העברית, הגימנסיה העברית, הרבנות הראשית, בית כנסת ישורון □ התיישבות ציונית בירושלים – תלפיות, רחביה ובית הכרם	זיהוי רכיבים וקשרים: יאפיינו את מהות הקשר בין פועלם של הבריטים בירושלים ובין הגישה האנגליקנית לארץ ישראל, לדוגמה: הפרשנות האנגליקנית לאחריות הבריטית לשיבת ציון. הסקה: ינתחו מפות ויסיקו מסקנות מתכניות המתאר של ירושלים בתקופת המנדט על עקרונות התכנון הבריטי, לדוגמה: הימנעות לבנייה בסמוך לחומות העיר העתיקה. ייצוג יצונו את הבנתם אודות הנושא בדרכים מגוונות זיהוי רכיבים וקשרים - הכללה, הסקה יסבירו באלו דרכים חיזוקו הציונים והבריטים את מעמדה של ירושלים העברית.	בחלק זה הכוונה שהתלמידים יכירו את מהלכי הכיבוש.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
המספרים כוללים יהודים וערבים כאחד אתרים לביקור: הר הצופים כיכר אלנבי מבני ציבור (למשל: ימק"א, מלון המלך דוד, ארמון הנציב - מחוץ למתחם) רח' המלך ג'ורג', רח' בן יהודה וכיכר וינגייט (התכנון העירוני) לימוד בשטח להכרת הבנייה העברית, שכונות הגנים, הסגנון הבין-לאומי (באוהאוס) אתרים לביקור: שכונות הגנים היהודיות (לדוגמה: רחביה, בית הכרם, תלפיות) המוסדות הלאומיים, בית הכנסת ישורון מקור ברוך, גאולה, תל-ארוזה, כרם אברהם, בית המעלות לימוד בשטח להכרת הבנייה הערבית מחוץ לחומות:	גידול משמעותי באוכלוסיית העיר (מ-60,000 ל-100,000 יהודים) בראשית התקופה ל-160,000 מתוכם יהודים) לימוד בשטח להכרת החותם הבריטי בעיר בבנייה ובתכנון אתרים לביקור: הר הצופים כיכר אלנבי מבני ציבור (למשל: ימק"א, מלון המלך דוד, ארמון הנציב - מחוץ למתחם) רח' המלך ג'ורג', רח' בן יהודה וכיכר וינגייט (התכנון העירוני) לימוד בשטח להכרת הבנייה העברית, שכונות הגנים, הסגנון הבין-לאומי (באוהאוס) אתרים לביקור: שכונות הגנים היהודיות (לדוגמה: רחביה, בית הכרם, תלפיות) המוסדות הלאומיים, בית הכנסת ישורון מקור ברוך, גאולה, תל-ארוזה, כרם אברהם, בית המעלות לימוד בשטח להכרת הבנייה הערבית מחוץ לחומות:	זיהוי ושימוש: זיהו בשטח מאפיינים סגנוניים ותכנוניים ויציינו את שמם, לדוגמה: בניו מסדרונות תפיסת המרחב וזיהוי הקשרים בין רכיביו, הסקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של הבנייה בתקופת המנדט ויסבירו את סיבותיה, לדוגמה: מבני שלטון וציבור במקומות בולטים (ארמון הנציב, מוזיאון רוקפלר). זיהו בשטח מאפיינים סגנוניים ויציינו את שמם, לדוגמה: מאפיינים של הסגנון הבין-לאומי – חלונות חדרי המדרגות עשויים זכוכית. זיהו מאפיינים תכנוניים של שכונות הגנים, לדוגמה: בתים צמודי קרקע וגינות. אישור בנייה שלא באבן זיהו בשטח מאפיינים סגנוניים ותכנוניים ויציינו את שמם, לדוגמה: בית ליוואן.	המספרים כוללים יהודים וערבים כאחד בתקופת המנדט נבנו כמה סוגים של שכונות עבריות: שכונות בסגנון הבנייה של המאה ה-19 (למשל: בתי מונקטש), שכונות גנים ושכונות רווחה (למשל: רוממה).

הצעות דידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
כאן ניתן לעמוד על נקודות דמיון בין הצלבנים ובין הבריטים, למשל: הקשר אל ארץ המוצא שהביא לפיתוח ערי נמל. יש לציין שחלוקת העיר בין ישראל לירדן נעשתה לאחר מלחמת השחרור (נושא הנלמד בפרק הבא).	שאלת שאלות והשערה: יעלו שאלות בנושא חיזוק מעמד של העיר בתקופה זאת דווקא, וישערו את התשובות להן. ישו עם עמיתיהם את ההשערות השונות שניתנו לאותה שאלה ויעריכו את סבירותן של ההשערות השונות. לדוגמה: למה היה מושבו של הנציב הבריטי בירושלים? דוגמה להשערה לא רלוונטית: מעמדה הגיאוגרפי-אסטרטגי של העיר. השערה רלוונטית: מעמדה הדתי-היסטורי כעיר קודש. זיהוי רכיבים וקשרים והסקה: יסבירו כיצד מגזרי התעסוקה השפיעו על אופייה הדמוגרפי, לדוגמה: ריבוי מוסדות מנהליים מביא לריבוי פקידים. יעלו טענות מבוססות לגבי הגורמים להתפשטות העיר בכיוונים אלה, יבססו את טענותיהם באמצעות ראיות ו/או הסברים לדוגמה: התפשטות לאורך צירי תנועה ראשיים. מיזוג: יסבירו את הקשרים בין הבידול הדמוגרפי בתקופת המנדט לבין חלוקת העיר במלחמת העצמאות בהסתמך על מקורות מידע שונים, לדוגמה: מערב העיר שבו היה רוב של שכונות יהודיות נשאר בידי היהודים.	אתרים לביקור: מוסררה (מורשה), טלביה (קוממיות), קטמון - מגזרי התעסוקה בעיר כמשפיעים על אופייה הדמוגרפי (עיר של פקידים, אנשי רוח, סגל אוניברסיטאי וכלי קודש) - הסיבות לשונות בין כיווני התפשטותן של השכונות היהודיות (בעיקר למערב) והשכונות הערביות (צפון/דרום)	
			ג. המאבק בבריטים בשלהי תקופת המנדט (2 שעות)
הערה: רוב הפעולות בירושלים נגד הבריטים נעשו על ידי חברי לח"י ואצ"ל.	זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את המטרות של פעולות המחתרות ואת ההשפעה שלהן על ההיערכות הבריטית בירושלים, לדוגמה: פעולות כדי להביע מחאה כנגד סגירת שערי הארץ ובעקבות הפעולות – ההיערכות הבריטית באזורי ביטחון.	- הפעולות של המחתרות בירושלים – מטרותיהן והשלכותיהן על ההיערכות הצבאית בעיר	

הצעות דידיקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
פעולות האיבה בין יהודים לערבים שהתרחשו בתקופה שבין כ"ט בנובמבר 1947 ובין ההכרזה על הקמת המדינה ותפקידם של הבריטים באירועים אלו יידונו בפרק הבא על מלחמת העצמאות. בתום לימוד פרק זה מוצע לערוך השוואה בין מצבה ומעמדה של ירושלים בראשית התקופה לעומת סיומה.	השוואה והסקה : ישוּוּ בין ירושלים בתחילת תקופת המנדט ובין מצבה של העיר בסופה של התקופה על פי תבחינים שיוצעו על ידי הלומדים, לדוגמה: הבנייה בעיר	- סוגיה מסכמת: התמורות שחלו בירושלים במהלך 30 שנות המנדט הבריטי	

יג. מלחמת העצמאות – עיר במצור (מ-1947 עד 1949)

(8 שעות)

מטרות:

- יכירו עמדות הצדדים השונים (היישוב העברי, אומות העולם, בריטניה, מדינות ערב, הפלסטינים, הוותיקן) כלפי שאלת ירושלים ויסבירו את הנימוקים התומכים בכל עמדה.
- יסבירו את שלבי הקרב על הדרך לירושלים על בסיס תכונות השטח בו הם נערכו ואת הסיבות להתמקדות הקרבות בגזרה זו.
- יסבירו את דרכי הקבורה במלחמת העצמאות ואת אופי הלחימה על בסיס המידע המופק מבית הקברות בקריית ענבים.
- יסבירו את שיקולי הדעת במאמצים לפריצת הדרך לירושלים.
- יכירו את הכוחות הלוחמים בתוך העיר (מספר הלוחמים וחימושם) ואת מהלכי הקרבות ופעולות האיבה והטרור בתוך העיר, יסבירו את יעדיהם ואת תוצאותיהם.
- יכירו את דרכי התמודדותם של תושבי ירושלים עם תנאי המצור ועם מצב הלחימה בעיר.
- יכירו את פרשת ברנדוט ויסבירו את השלכותיה על המאבק הישראלי בשאלת ירושלים.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: העמדות של הערבים וגורמים בין-לאומיים בעקבות החלטת החלוקה, הכוחות הלוחמים והשלבים השונים במלחמת העצמאות, כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחטי"ע.

מקורות המידע לתקופה: יומנים וספרי זיכרונות, תעודות ומסמכים (למשל: ארכיון צה"ל, גנזך המדינה) עיתונים, תחקירים ועדויות

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות זידקטיות
א. ירושלים – עיר במלחמה ובמצור (6 שעות) לימוד בשטח להכרת הניסיונות החוזרים ונשנים לפריצת הדרך אל העיר (השיירות, מבצע נחשון [קסטל, עבד אל-קאדר חוסייני], קרבות לטרון ודרך בורמה) אתרים לביקור: לטרון, רכס השיירות, רכס משלטים, קריית ענבים, הקסטל	הכללה והסקה: יסבירו את הסיבות להתמקדות הקרבות בדרך אל העיר. לדוגמה: השליטה הערבית במרחב ההררי. תפיסת המרחב וזיהוי הקשרים בין רכיביו, הסקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של אתרי הקרבות ויסיקו מכך על מהלך הקרבות. לדוגמה: תקיפת המשלטים כדי להבטיח את הדרך לעיר. הפקת מידע והסקת מסקנות: יפיקו מידע ממראה בית הקברות בקריית ענבים ויסיקו מכך על דרכי קבורה במלחמת העצמאות.		

הצעות זידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
ר' בפרק המנדט – מפת התפשטות העיר. על פי מחקרים חדשים עולה שאחת הסיבות לנפילת הרובע הייתה המחלוקת בין המפקדים בשטח.	טיעון: יעלו טענות בנוגע לשאלת הקצאת הכוחות לחימה בגזרת ירושלים וינמקו אותן, לדוגמה: האם היה נכון להקצות כוחות רבים לירושלים על חשבון אזורים אחרים בארץ. השערה: ישערו אודות הגורמים לריבוי פעולות האיבה והטרור ואת הקשרים ביניהם וינמקו את השערותם באמצעות ראיות והסברים לדוגמה: נקם. תפיסת המרחב וזיהוי הקשרים בין רכיביו, הסקה: יסבירו את השפעת תפרוסת השכונות על מהלך הקרבות, לדוגמה: כיבוש סן-סימון והשתלטות העברית על דרום העיר. הסקה: יסבירו את יעדיו של מבצע "יבוס" כנגזר מתכנית ד', לדוגמה: כיבוש שיח' ג'ראח על מנת ליצור רצף יהודי להר הצופים. זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את דרכי מימוש מטרותו של מבצע "קלשון", לדוגמה: השתלטות על נכסים אסטרטגיים שהוחזקו בידי הבריטים כמו מרכז העיר ובניין הדואר. זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הסיבות והגורמים שהביאו לנפילת הרובע היהודי, לדוגמה: תהליך התמעטות האוכלוסייה שבתוך החומות והשפעת הנפילה על התפיסה של "בכייה לדורות"	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון: שיקולי הדעת במאמצים לפריצת הדרך לירושלים – סיכונים מול סיכויים - פעולות איבה וטרור בעיר (שרפת המרכז המסחרי, התקפת שיירת הדסה, פיצוצים ברח' בן יהודה, ברח' החבצלת והמוסדות הלאומיים, פרשת דיז' יאסין, הפיצוץ בשער שכם, מלון סמירמיס) לימוד בשטח להכרת מהלכי הקרבות בתוך העיר □ השפעת תפרוסת השכונות היהודיות והערביות בירושלים על מהלך הקרבות בתחומי העיר □ יעדיו של מבצע יבוס כחלק מתכנית ד' ומהלך המבצע □ חשיבות השתלטות כוחות ההגנה על מתחם בווינגראד ואזורי הביטחון מיד עם עזיבת הבריטים את העיר - מבצע קלשון ומהלכו □ הדיפת ניסיונות הפלישה לירושלים של הכוחות המצריים ושל הלגיון הירדני □ נסיבות נפילת הרובע היהודי, שלבי הלוחמה ברובע וה"פצע" שהאירוע השאיר אחריו	

הצעות זידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	תפיסת המרחב וזיהוי הקשרים בין רכיביו, הסיקה: יתארו את התפרוסת המרחבית של אתרי הקרבות ויסיקו מכך על מהלך הקרבות. לדוגמה: הבנת מהלכי הקרבות כנגזרים מתנאי השטח – כיבוש סן סימון.	אתרים לביקור: סן סימון, שיחי ג'ראח, הרובע היהודי בתש"ח, בווינגרד, דמת רחל	
	העלאת מגוון נקודות מבט: במקורות מידע שונים מופיעים תיאורים שונים אודות התמודדותם של תושבי ירושלים עם תנאי המצור. יצו לפחות שלושה תיאורים שונים ויסבירו את הסיבות לנקודות המבט, לדוגמה: יומנים של אנשים שונים. העלאת מגוון נקודות מבט: יפרטו ויעריכו את העמדות השונות בשאלת ירושלים, לדוגמה: העמדה העברית – ירושלים המערבית צריכה להיות חלק מהמדינה היהודית לנוכח גודל האוכלוסייה היהודית בה. טיעון: יעלו טענות מנומקות בעד וטענות נגד בשאלה האם רצח ברנדוט קידם את המאבק הישראלי על ירושלים, לדוגמה: הרצח סיכל את ביצוע תכנית ברנדוט שלא התקבלה על ידי היישוב היהודי ובסופו של דבר התקבלו הסכמי שביתת הנשק..	- התמודדותם של תושבי ירושלים עם תנאי המצור ועם מצב הלחימה בעיר □ מהלכים בהכנת העיר למצור - תושייה מול מציאות עגומה □ התנהלות חיי היומיום בעיר במלחמה ובמצור - עמדות הצדדים השונים כלפי שאלת ירושלים ופרשת ברנדוט פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון רצח ברנדוט – קידם את המאבק הישראלי על ירושלים או חיבל בו	ב. הצעות לפתרונות שונים לשאלת ירושלים (2 שעות)

יד. עיר חצויה – "הגבול הוא קרוב ואסור לנו שם" (יהודה עמיחי)
(מ-1948 עד 1967)
 (8 שעות)

מטרות:

- יכירו את קו הגבול בין ישראל לירדן בגזרת ירושלים, את חיי היום-יום לאורכו ואת נסיבות קביעתו.
- יציינו במפה מבנים מרכזיים לאורך הקו העירוני.
- יסבירו את קשרי הגומלין בין תופעות בשטח בסמוך לקו העירוני.
- יסבירו את הסיבות להשתנות מעמדה של העיר במדרג העירוני הארצי.
- יכירו את הדומה והשונה בהינטרלנד לפני חלוקת העיר ולאחריה.
- יסבירו את הסיבות לכיווני ההתפשטות השונים של שני חלקי העיר.
- יסבירו את שרשרת האירועים במאבק המדיני על מעמדה של העיר המערבית
- יכירו את מעמדה המדיני של ירושלים המזרחית בממלכת ירדן.
- יסבירו את הגורמים לשינויים בהרכב הדמוגרפי ובאופייה הסוציו-אקונומי של העיר.
- יכירו את הבנייה הפרטית והציבורית בירושלים המחולקת ויסבירו את הדרכים לפתרון בעיית הדוור בעיר.
- יסבירו את השפעתם של חלוקת העיר, מעמדה המיוחד והשינוי הדמוגרפי שחל בה על תהליכי הבנייה בעיר.
- יזהו את המאפיינים הארכיטקטוניים של הבנייה המודרנית.

מקורות מידע לתקופה: יומנים וספרי זיכרונות, מסמכים מארכיונים (ארכיון גבעת התחמושת) עיתונים, סרטים דקומנטריים, אתרים (**מעבר מנדלבאום**-בית תורגימן)

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. סיום המלחמה בירושלים - הקו העירוני והסכמי שביתת הנשק (2 שעות)	לימוד בשטח להכרת קו שביתת הנשק בין ישראל לירדן בגזרת ירושלים ואת נסיבות קביעתו □ פרשת קביעת קו הגבול בין ישראל לירדן בגזרת ירושלים (הסכם משה דיין עבדאללה א-תל) □ מעמדם של השטחים לאורך קו הגבול בעיר (שטח מפורז, שטח הפקר) □ מעמדה של מובלעת הר הצופים ודרכי הקשר עמה □ הסכם שביתת הנשק במבחן המציאות □ חיים בצל הפחד והקשר בין שני חלקי העיר	תפיסת המרחב וזיהוי הקשרים בין רכיביו: ינתחו את קשרי הגומלין בין תופעות שונות בשטח, לדוגמה: בסמוך לקו הגבול נבנו שיכוני המבצר.	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	אתרים לביקור: סיור לאורך הקו העירוני מגבעת התחמושת ועד מוצב הפעמון		
ב. תמורות בעיר ובסביבתה (3 שעות)			
ניתן לדון בסוגיית עיר חצויה גם בהקשר הכללי.	הסיבות להשתנות מעמדה של העיר במדרג העירוני הארצי - השפעת התמורות בהינטרלנד של שני חלקי העיר על הכלכלה ועל חיי התושבים - הסיבות לשונות בכיוון ההתפשטות של העיר המערבית לעומת התפשטותה של העיר המזרחית - המאבק המדיני על מעמדה של העיר המערבית – מְיָנָאוּם ועד בירה - מעמדה המדיני של ירושלים המזרחית בממלכת ירדן (בירה משנית) - הגורמים לשינויים בהרכב הדמוגרפי ובאופייה הסוציו-אקונומי של העיר □ עזיבת אוכלוסייה מבוססת □ אכלוס העיר בעולים חדשים (גלי העלייה בשנות ה-50 וה-60)	העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה: יעלו מגוון רעיונות ויסבירו את הסיבות להשתנות מעמדה של העיר במדרג העירוני הארצי, לדוגמה: מיקומה של ירושלים בקצה "פרוזדור". השוואה והסקה: ישוו בין ההינטרלנד לפני חלוקת העיר ולאחריה, על פי תבחינים שינתנו על ידי הלומדים, ויסיקו מכך לגבי השינויים שחלו בשני חלקי העיר, לדוגמה: גודל שטחו של ההינטרלנד לפני ואחרי. העלאת אפשרויות מגוונות: יעלו מגוון רעיונות ויסבירו את הסיבות לכיווני ההתפשטות השונים של שני חלקי העיר, לדוגמה: העיר המזרחית ממשיכה להתפשט צפונה בכיוון היציאה המוסלמית מן החומות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את שרשרת האירועים במאבק המדיני על מעמדה של העיר המערבית, ויסבירו את הקשר בין הסיבות שזיהו לתוצאותיהן, לדוגמה: החלטת החלוקה, אי הקמת הקריה הבינ"ל בירושלים. השערה: ישערו מהם הגורמים לשינויים בהרכב הדמוגרפי ובאופייה הסוציו-אקונומי של העיר, ויבססו את השערותם על ראיות והסברים תקפים, לדוגמה: הפיכתה של ירושלים ליישוב שוליים.	

הצעות זידקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעתם של חלוקת העיר, מעמדה המיוחד והשינוי הדמוגרפי שחל בה על תהליכי הבנייה בעיר. דוגמאות: בעקבות המצב הביטחוני נבנים בתים מבוצרים ; מעמדה המיוחד של העיר הביא לבניית מבני ציבור לאומיים. העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה: יעלו הצעות שונות לפתרון בעיית הדיור בעיר ויאמתו אותן עם מה שנעשה בפועל בעיר, לדוגמה: בנייה לגובה – הצעה מעשית, אך לא נתבצעה בפועל. זיהוי רכיבים: זיהו את המאפיינים הארכיטקטוניים של הבנייה המודרנית. לדוגמה: בטון חשוף, בנייה באבן נסורה.	לימוד בשטח להכרת השפעות חלוקת העיר, מעמדה הלאומי, הרוחני והדתי על הבנייה הציבורית במערב העיר □ הבנייה למטרות הרחבת הבסיס הכלכלי של העיר וגיוונו (אזורי תעשייה) □ הדרכים להתמודדות עם מחסור ביחידות דיור בירושלים (אכלוס בתים נטושים, בניית מעברות ושיכונים, בנייה חפזה וחסכונית) □ השפעת שיקולי ביטחון על הבנייה למגורים בירושלים (בנייה לאורך הקו העירוני, למשל פת ומוסררה, צורת הבנייה ואופייה (שיכוני מבצר)) אתרים לביקור: הר הרצל ויד ושם, גבעת רם – מוזאון ישראל וקריית הממשלה, הדסה עין כרם, היכל שלמה, אזורי התעשייה בתלפיות, גבעת שאול וברוממה שכונות שנבנו עד מלחמת ששת הימים (גוננים, קרית יובל, קרית מנחם)	ג. הבנייה בעיר – יעדים ואופיים של המבנים (3 שעות)

טו. ירושלים כעיר שחברה לה יחדיו (מ-1967 ואילך)

(12 שעות)

מטרות:

- יכירו את המהלכים המדיניים והצבאיים בקרב על ירושלים במלחמת ששת הימים ויסבירו את השפעת תנאי השטח על מהלכי הקרבות.
- יסבירו את השיקולים בקביעת הגבולות המוניציפליים של העיר המאוחדת ואת השפעתם של הצעדים התחיקתיים על מעמדה של העיר המאוחדת ועל התנהלות חיי העיר.
- יסבירו את שרשרת האירועים במאבק המדיני על מעמדה של העיר המאוחדת.
- יסבירו את הגורמים לשינויים בגודל אוכלוסיית העיר ובהרכבה הדמוגרפי ואת השפעתם על מעמדה של ירושלים במדרג העירוני ועל הבסיס הכלכלי שלה.
- יכירו את שלבי הבינוי של השכונות החדשות בעיר המאוחדת ויסבירו את מטרותיו של כל שלב.
- יסבירו את יישום עקרונות התכנון המודרני בבניית השכונות החדשות, את השפעת התמורות בעיר על תנופת בנייה של מבני הציבור בה ואת הדרכים למענה על הביקוש הגובר והולך לתשתיות תחבורה.
- יזהו בדגם בבניין עיריית ירושלים מבנים שקיימים בשטח.
- יסבירו ויעריכו דרכים שונות לפיתוח העיר תוך כדי שמירה על אופייה.
- יסבירו את הטענות בדבר היותה של ירושלים עיר מאוחדת ויעלו השערות באשר להתפתחויות עתידיות בירושלים.

בלימוד נושא זה נדרש ידע מוקדם בנושאים אלו: הגורמים לפרוץ מלחמת ששת הימים, הנסיבות להצטרפותה של ירדן למלחמה והשלכותיה על מהלכי המלחמה; כפי שמופיע בתכנית הלימודים בהיסטוריה לחטי"ע.

מקורות המידע לתקופה: יומנים וספרי זיכרונות, ארכיונים, עיתונים, אתרים, סרטים דוקומנטריים, נתונים סטטיסטיים

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידיקטיות
א. מלחמת ששת הימים (4 שעות)	- השפעת הגורמים הטופוגרפיים, המדיניים והצבאיים על מהלכי הקרב בירושלים □ האירוע שהביא לפתיחת המלחמה בירושלים (השתלטות הלגיון על ארמון הנציב) □ נקודת התורפה בהגנה על ירושלים והשלכותיהן על זירות הלחימה: הגנה על הדרך לירושלים, החבירה להר הצופים וההגנה על דרום העיר □ השפעת השיקולים הלאומיים והמדיניים על שחרור העיר העתיקה	הסקה: ינתחו קשרים בין גורמים טופוגרפיים, מדיניים וצבאיים על מהלכי הקרב בירושלים, לדוגמה: כיתור העיר העתיקה כתוצאה משיקולים מדיניים.	

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הצעות דידקטיות
	לימוד בשטח להכרת המהלכים המדיניים והצבאיים לכיבוש העיר העתיקה (כיתור ופריצה) אתרים לביקור: גבעת התחמושת, ארמון הנציב, מוצבי ה"פעמון" ו"דנקניק"	זיהוי רכיבים וקשרים: יסבירו השפעת תנאי השטח על מהלכי הקרבות, לדוגמה: הקרב על גבעת התחמושת. השוואה בין מידע שנאסף ממקורות שונות והצלבתו עם נתוני השטח: לדוגמה: ינתחו קטע מספרו של משה נתן "המלחמה על ירושלים" ויבחנו את המתואר בטקסט בשטח, בגבעת התחמושת.	ניתן לקיים דיון בכיתה האם קרב גבעת התחמושת היה הכרחי או מיותר.
ב. התמורות בתחומי העיר ובמעמדה (4 שעות)			
	- השיקולים בקביעת הגבולות המוניציפליים של העיר המאוחדת	השערה: ישערו מה הם השיקולים בקביעת הגבולות המוניציפליים של העיר המאוחדת, ויאמתו את השערתם עם מקורות מידע, לדוגמה: הכללת מקסימום שטח ומינימום תושבים ערביים.	
	- צעדים תחיקתיים באיחוד העיר: ההכרזה על הרחבת תחומי עיריית ירושלים, חוק המקומות הקדושים, חוק יסוד: ירושלים	השערה: ישערו אודות השפעתם של הצעדים התחיקתיים על מעמדה של העיר המאוחדת ויאמתו את השערותיהם, לדוגמה: חוק המקומות הקדושים איפשר את חופש הפולחן בעיר לבני כל הדתות.	
	- שלבי המאבק המדיני להכרה בין-לאומית במעמדה של העיר המאוחדת	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את שרשרת האירועים במאבק המדיני על מעמדה של העיר המאוחדת, לדוגמה: איחוד העיר, תגובת ארה"ב....	
	- השפעת התרחבות השטח המוניציפלי והתמורות בהינטרלנד על התנהלות חיי העיר, על הכלכלה, על חיי התושבים ועל מעמדה של העיר מטרופולין (וממות, ערי לוויין)	ניתוח והסקה: ינתחו את הקשר בין איחוד העיר וקביעת גבולותיה המוניציפליים לבין מעמדה והחיים בה, לדוגמה: בניית הטבעת החיצונית של שכונות העיר כדי לקבע את גבולותיה.	הסוגיות בפרק זה מן הראוי שיילמדו בהשוואה לסוגיות המתאימות בפרק הקודם, כך בדרך ההשוואה יוכל התלמיד להבין טוב יותר את השינויים שחלו בעיר החל משנת 67. מומלץ להשוות עם גודלו של ההינטרלנד ואופיו טרם מלחמת ששת הימים.

הצעות דידיקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	השערה: ינתחו נתונים דמוגרפיים של אוכלוסיית העיר בשנים שונות ויעלו השערות להסבר השינויים המשתקפים בהם ויאמנו אותם. לדוגמה: זיהוי הגידול באוכלוסייה החילונית בראשית שנות השבעים והעלאת השערות לגבי הסיבות לכך, השערה: מצוקת דיור ועזיבה של האוכלוסייה החרדית.	- הגורמים לשינויים בגודל אוכלוסיית העיר ובהרכבה הדמוגרפי (מאזן הגירה): □ גלי הגירה אל העיר של ישראלים, עולים חדשים ותושבי חוץ □ הכללת האוכלוסייה הערבית בתחומי העיר □ עזיבת העיר בעיקר של צעירים וחילונים עקב התחרדות העיר ועליית מחירי הדירות (מאזן הגירה שלילי) □ עזיבה של חרדים עקב מצוקת דיור	
	השערה: ישערו את השפעת הגידול באוכלוסיית העיר והרכבה הדמוגרפי על מעמדה של ירושלים במדרג העירוני ועל הבסיס הכלכלי שלה ויאמנו אותם, לדוגמה: עלייה במעמדה של העיר כתוצאה מתוספת אוכלוסייה בעלת מעמד חברתי-כלכלי גבוה.	- השפעת הגידול באוכלוסיית העיר והרכבה הדמוגרפי על מעמדה של ירושלים במדרג העירוני ועל הבסיס הכלכלי שלה	
בנושא הבנייה לגובה בירושלים מן הראוי לקיים דיון בכיתה בעד ונגד.	העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה: יציעו דרכים שונות לפיתוח העיר וינמקו את הצעותיהם. לדוגמה: התרחבות למערב העיר (תכנית ספדל), בנייה לגובה במרכז העיר.	- הדילמות בפיתוח העיר המאוחדת ובבנייה	ג. שינוי פני העיר (3 שעות)
	הסקה: יסבירו את הדרך שבה שלבי הבינוי של השכונות החדשות בעיר המאוחדת מגשימים את מטרתיהם, לדוגמה: בניית רמת אשכול בשלב הראשון כדי ליצור חיבור להר הצופים.	- שלבי הבינוי של השכונות החדשות בעיר המאוחדת והשיקולים לבנייה	
	השוואה: ישו בין מאפייני שכונה חדשה למאפייניה של שכונה ותיקה, התלמידים מעלים את תבחיני השוואה תוך כדי הסיור, לדוגמה: בשכונות החדשות יש מרחבים ציבוריים גדולים יותר (גנים). התמצאות בשטח וההעברה דו-סטריית מהשטח לדגם וממנו לשטח. יזהו בדגם מבנים שקיימים בשטח, מתחם ממילא.	לימוד בשטח להכרת יישום עקרונות תכנון מודרני בבניית השכונות החדשות, השפעת התמורות בעיר על תנופת בנייה של מבני הציבור בה והדרכים למענה על הביקוש הגובר והולך לתשתיות תחבורה (נת"צ, רכבת קלה) אתרים לביקור: דגם העיר בבניין עיריית ירושלים, טיילת ארמון הנציב וקו התפר, תצפיות על העיר מכיוונים שונים, שכונות ששוקמו ושכונות חדשות שנבנו אחרי מלחמת ששת הימים, מבני ציבור שנבנו בעיר אחרי מלחמת ששת הימים	

הצעות דיסקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
בסוגיה זו לדיון יש להתייחס לנקודות הרשומות מתחתיה. נושא פיתוח מרכז העיר כולל את הנושאים הבאים: בנייה לגובה והשתנות קו הרקיע, שינוי חתך האוכלוסייה במרכז העיר, פיתוח מול שימור, שימושי קרקע	העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה: יציעו דרכים שונות לפיתוח העיר תוך כדי שמירה על אופייה, לדוגמה: שיקום שכונת נחלת שבעה תוך כדי שימור אופייה. הערכת הידע והצדקתו: הערכת אפשרויות מועדפות ונימוק הבחירה: יעריכו את תוצאות פעולות השימור, לדוגמה: יעריכו את אופי שימור בית כנסת "החורבה" ברובע היהודי.	פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון פיתוח מול שימור בירושלים □ עיר בעלת שיקום לאחד המרכזים האחרים בעיר □ הזיקה בין פעולות השיקום בעיר העתיקה ובסביבותיה ובין תנופת החפירות הארכיאולוגיות (חפירת הצלה) □ מתחים ודילמות בפיתוח מרכז העיר (קו רקיע, מע"ד) □ השתנות הגישות לשיקום ולשימור השכונות בעיר – אוכלוסייה ומבנים (פרויקט שיקום שכונות) □ ההשלכות של מעמדה הייחודי של ירושלים על פיתוח תשתית שירותי תירות בעיר □ דרכים לשימור העבר – ממצאים ואתרים - השפעת גדר ההפרדה על פיתוחה של ירושלים ועל תושביה	
	העלאת השערות: יעלו השערות בדבר השפעת גדר ההפרדה על עתידה של העיר, לדוגמה: ניתוק העיר מההינטלנד בדרום, במזרח ובצפון.		
		- מעמדה של ירושלים בתקופות השונות כמייצג את מעמדה ותולדותיה של ארץ ישראל	סוגיה מסכמת (1 שעה)